CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library

Coll. No. 719

Title Śankaravijaya
Dindima.

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No.: 719 Subject: Kāvya.

Title: Śankaravijayadindima

Author: Dhanapati Suri Scribe: —

Date of the work: — Date of the Ms.: —

Place of the work: — Place of the Ms.: —

Size: 12.4" by 9.6" Extent: 21 foll.

Language: Sanskrit. Script: Devanāgarī

Remarks: —.

श्रीगणेशायनमः॥एवंप्राकृतजनविलक्षणंतस्यबालचरितमुपवर्ण्यतुर्याश्रमस्वीकृतिमुपवर्णयितुंप्रस्तौति॥इतीति॥इतिउक्तप्रकारेणसप्तमवर्षेसर्ववेदपारं
गततांप्राप्तोबटुर्ब्रह्मचारीगुरोःकुलात्परिवृत्यपरिवर्तनंसमावर्तनंविधायगुरुकुलवासंसमाप्यमहायशाःगृहेजननींपर्यचरत्सम्यक्सेवितवान् वि० ॥१॥
मातरंपरिचरन्वेदंपठंश्चमनुश्रेष्ठैःस्वायंभुवादिभिरग्निसूर्यसंपूजायांनियमितंप्रातःसवनंतृतीयसवनमित्येवंरूपंसवनद्वयंवह्निसूर्यौपरिपूजयन्सन्शिशुः
भानुवदवर्तत मनुवरैर्मंत्रवरैर्नियतंयथास्यात्तथापरिपूजयन्नितिवा द्रुत० ॥ २ ॥ किंचशिशुंश्रीशंकरंदृष्ट्वाक्रोधाद्यालयोयुवापिकोपवान्नभवति त

श्री० अथपंचमःसर्गः॥ इतिसप्तमहायनेखिलश्रुतिपारंगततांगतोबटुः॥परिवृत्यगुरोःकुलाद्गृहेजननींपर्यचरन्म
हायशाः॥ १॥परिचरञ्जननींनिगमंपठन्नपिहुताशरवीसवनद्वयं॥ मनुवरैर्नियतंपरिपूजयञ्छिशुरवर्ततसंस्तर
णिर्यथा॥ २॥ शिशुमुदीक्ष्ययुवापिनमन्युमान्दिशतिवृद्धतमोपिनिजासनं॥ अपिकरोतिजनःकरयोर्युगंवश
गतोविहितांजलितत्क्षणात् ॥ ३ ॥ मृदुवचश्चरितंकुशलांमतिंवपुरनुत्तममास्पदमोजसां ॥ सकलमेतदुदीक्ष्य
सुतस्यसासुखमवापनिरर्गलमंबिका ॥ ४॥ जातुमंदगमनास्यहिमातास्नातुमंबुनिधिगांप्रतियाता ॥ आतपो
ग्रकिरणेरविबिंबेसातपःकृशतनुर्विललंबे॥ ५॥

थावृद्धतमोत्यंतमादरणीयोपिस्वासनंददाति अपिचतत्क्षणाद्दर्शनक्षणएववशंप्राप्तःसर्वोपिजनोहस्तयोर्युगलंविहितांजलिकरोति ॥३ ॥ मृद्विति ॥
चरितस्यापिविशेषणंमृदुकोमलंवचोयस्मिंस्तत्चरितमितिवा ओजसांमनआदिबलानामास्पदमाश्रयभूतंवपुःशरीरंसुतस्यैतत्सर्वमवेक्ष्यसासतीकुमार
जननीनिरर्गलमप्रतिबंधंसुखमवाप॥ ४॥ कदाचिदस्यश्रीशंकरस्यमाता हिप्रसिद्धंमंदंगमनंयस्याःसासमुद्रगांनदींप्रतिस्नानार्थंगता सूर्यमंडलेआतपे
नोग्राःकिरणायस्यएतादृशेसति तपसाकृशातनुःशरीरंयस्याःसासतीविलंबंकृतवतीत्यर्थः स्वा० ॥ ५ ॥

तत्तदाविगतकर्दमेनजलेनार्द्रैःपंकजैर्वीजयन्नुपगतःजनेनजनसमुदायेनसहसदनंप्रतिनिन्ये ॥ ६ ॥ अथनयनानंतरंदोषरहितचरित्रःऋषीणामीश्व
रस्यशिवगुरोःपुत्रःश्रीशंकरःगृहस्यसमीपंनेतुंसमुद्रगांनदींकवीनांमनोज्ञैर्वस्तुतःस्फुरंतिअलंकृतानिचतानिपद्यानिचतैर्नत्वापाततःस्फुरदलंकृतपद्यैः
अस्तुवत्॥ ७ ॥ तेनस्तुतासंतुष्टानदीउवाच तवईहितमभिलषितंकलयतिचेष्टामितिकाल्येप्रातःकालेभविष्यति अद्यादयश्चेतिकलेर्यकितततःप्रज्ञाद्यणि
रूपं प्रत्यूषोऽहर्मुखंकल्यमित्यमरः यस्त्वंबाल्यावस्थायांजगतोहितमिच्छसिइत्येवंप्रकारेणनदीतःवरंप्राप्यसत्यवचनःश्रीशंकरःसदनंप्राप एतादृशसा

शंकरस्तदनुशंकितचित्तःपंकजैर्विगतपंकजलार्द्रैः॥वीजयन्नुपगतोगतमोहांतांजननेनसदनंसहनिन्ये॥६॥
सोऽथनेतुमनवद्यचरित्रःसद्मनींतिकमृषीश्वरपुत्रः॥अस्तुवज्जलधिगांकविहृद्यैर्वस्तुतःस्फुरदलंकृतपद्यैः॥७॥
ईहितंतवभविष्यतिकाल्येयोहितंजगतइच्छसिवाल्ये ॥ इत्यवाप्यसवरंतटिनीतःसत्यवाक्सदनमापविनी
तः॥ ८॥ प्रातरेवसमलोकतलोकःशीतवातहृतशीकरपूतः॥नूतनामिवधुनींप्रवहंतींमाधवस्यसमयासदनं
तां॥ ९॥ एवमेनमतिमर्त्यचरित्रंसेवमानजनदैन्यलवित्रं॥केरलक्षितिपतिर्हिदिदृक्षुःप्राहिणोत्सचिवमादृत
भिक्षुः॥ १०॥

मर्थ्यवत्त्वेपिविनययुक्तः ॥८॥ शीतेनवायुनाआहृतैर्जलकणैःपवित्रितोलोकःप्रातरेवमाधवस्यलक्ष्मीपतेर्विष्णोःसमयासदनंमंदिरस्यसमीपेप्रवहंतीं
तांधुनींनदींनूतनामिवसमलोकत ॥ ९ ॥ एवमनेनप्रकारेणमर्त्यानतिक्रांतानिचरित्राणियस्यतंसेवमानानांजनानांमनोरथकरणेनदैन्यस्यलवित्रंछेद
कमेनंश्रीशंकरंद्रष्टुमिच्छुरादृताभिक्षवोयेनसकेरलक्षितिपतिःराजशेखराख्यःसचिवममात्यंप्रेषितवान् ॥ १० ॥

सअमात्योपितंसममतंद्रितमनलसमतंद्रितंयथास्यात्तथेतिवाऽभीर्भयवर्जितउपदीयतइत्युपदाउपायनं डुदाञ्दाने आतश्चोपसर्गइत्यङ् उपायनमुप
ग्राह्यमुपहारस्तथोपदेत्यमरः उपदाभिरुपायनभूताभिःसमीचीनाभिर्द्विरदाभिःकरेणुभिःसहतंश्रीशंकरंप्राप्यतदनुततःप्राप्तेःपश्चात्सरसानिमनोज्ञानि
पदानियासुसरसानामितिवा एवंविधाभिराभिरुक्तिभिःशक्तिशिवांसामर्थ्यंवाबिभर्तीतिशक्तिभृत्सचिवःसममजिज्ञपत्समंयथास्यात्तथाविज्ञापितवा
न् ॥ ११ ॥ ताएवदर्शयति यस्यसदृशोबोद्धारणमूर्धसुयुद्धकर्ताचभुविनैवदृश्यते तस्यकेरलदेशाधिपतेराज्ञातस्त्वंसर्वोत्तमोदृश्यसे ननुअन्यएवतन्नि
योगादागत्यमांकुतोनदृष्टवान्भवानेववापूर्वमित्याशंक्याह ममसत्कृतेःपुण्यस्ययोगात्ममेत्यन्यव्यावृत्तिः योगादितिपूर्वकालव्यावृत्तिः॥ १२ ॥ अ

सोप्यतंद्रितमभीरुपदाभिःप्राप्यतंतदनुसद्विरदाभिः॥ उक्तिभिःसरसमंजुपदाभिःशक्तिभृत्सममजिज्ञपदाभिः॥
॥ ११ ॥ यस्यनैवसदृशोभुविबोद्धादृश्यतेरणशिरःसुचयोद्धा॥ तस्यकेरलनृपस्यनियोगादृश्यसेममचसत्कृतियो
गात्॥ १२॥ राजिताभ्रवसनैर्विलसंतःपूजिताःसदसियस्यवसंतः॥ पंडिताःसरसवादकथाभिःखंडितापरगिरो
वितथाभिः॥ १३॥सोयमाजिजितसर्वमहीपःस्तूयमानचरणःकुलदीपः॥पादरेणुमवनंभवभाजामादरेणतवविं
दतुराजा॥ १४॥

थराज्ञःप्रार्थितप्रदानपात्रतासूचनायतंस्तुवन्प्रार्थयते राजितेतिद्वाभ्यां ॥ राजितैर्दीप्तिमद्भिराभैःसुवर्णमयैर्वस्त्रैःविलसंतःशोभंतःपूजिताःपूजांप्रा
प्ताः अवितथाभिःव्यर्थाभिःसरसारसयुक्ताश्चताःवादकथाश्चताभिःखंडिताअपरेषामन्येषांगिरोवाचोयैस्तेपंडितायस्यसदसिसभायांवसंतःसंतीत्य
र्थःअभ्रंमेघेचगगनेधातुभेदेचकांचनइतिमेदिनी॥ १२ ॥ आजौसंग्रामेजिताःसर्वेमहीपाभूमिपालायेन अतएवस्तूयमानौचरणौयस्यातएवकुलस्यदी
पोदीपवत्प्रकाशकः सोयंराजाभवभाजांसंसारंभजतामवनंपालकंतवचरणरेणुमादरेणविंदतुलभतां अभ्यर्थनायांलोट् ॥ १४॥

तत्रानीतास्त्वपदासुमुख्यमेकंगजंदर्शयति एषःसिंधुरपरोहस्तिश्रेष्ठोमदेनपूर्णःदोषस्यगंधेनापिवर्जितःप्रवितीर्णोराज्ञाप्रेम्णादत्तस्तस्माद्वस्तुतःशुचिभूतम
पिनृपगृहंतवचरणरजसापरितआसमंतात्पूतंपवित्रमस्तु ॥ १५ ॥ एवंयुक्तियुक्तंसचिववाक्यमुदाहृत्यतदुत्तररूपंश्रीशंकरवाक्यमुदाहर्तुमाह इत्येवं
प्रकारेणोदीर्योक्त्वापरिसाधितंदूतकृत्यंयेन प्रत्युदीरिताःप्रत्युच्चारिताःसतामुक्तयःसमीचीनाउक्तयोवायेनतममात्यंसचिवंप्रतिक्रमशःक्रमेणवचनमुवा
च॥ तद्विशिनष्टि अत्युदारमतएवऋषिभिःपरिशस्तंसंस्तुतं ॥ १६ ॥तदुदाहरति॥भैक्ष्यंभिक्षयालब्धमन्नंपरिधानमाच्छादनमजिनंमृगचर्मविधानंकर्त
व्यंनियमेनरूक्षमेवकष्टसाध्यमेवत्रिकालस्नानादिकर्मकर्मप्रतिपादकंवेदादिशास्त्रंहेदातृवरशर्मदायिनांदृष्टादृष्टसुखदायिनांवेदानांप्राप्तौपटूनांकुशला

एषसिंधुरपरोमदपूर्णोदोषगंधरहितःप्रवितीर्णः॥ अस्तुतेघरजसापरिपूतंवस्तुतोनृपगृहंशुचिभूतं ॥ १५॥ इ
त्युदीर्यपरिसाधितदौत्यंप्रत्युदीरितसदुक्तिममात्यं ॥ अत्युदारमृषिभिःपरिशस्तंप्रत्युवाचवचनंक्रमशस्तं ॥
॥ १६॥ भैक्ष्यमन्नमजिनंपरिधानंरूक्षमेवनियमेनविधानं ॥ कर्मदातृवरशास्तिवटूनांशर्मदायिनिगमाप्ति
पटूनां ॥१७॥ कर्मनैजमपहायकुभोगैःकुर्महेहकिमुकुंभिपुरोगैः ॥ इच्छयासुखममात्ययथेतंगच्छनाथमस
कृत्कथयेत्थं ॥ १८॥

नांवटूनांब्रह्मचारिणांशास्ति यद्वाविधानंश्रुतिस्मृत्यादिनियमेनरूक्षमेवकर्मतत्रापिनियमेनेतिवाशास्तीत्यर्थः शर्मदायीतिकर्मणोवाविशेषणं ॥ १७॥
तथाचैवंविधाब्रह्मचारिणोवयंनैजंस्वीयंकर्मविहायकुंभिपुरोगैःकुभोगैःभोग्यंतइतिभोगाविषयास्तैरिभपुरःसरैःकुत्सितैर्विषयसंभोगैःकिंकुर्महे हेति
प्रसिद्धार्थकमाश्चर्यार्थकंवाऽव्ययं तर्हिमयाकिंविधेयमित्याकांक्षायामाह॥हेसचिव॥इच्छयासुखंयथास्यात्तथा यथेतंयथागतंतथागच्छयतइत्थममु
नाप्रकारेणासकृदर्थेनकथय॥ १८॥

यत्त्वयोक्तंतद्राज्ञःकर्तव्यंनभवति प्रत्युतभूमिपेनसर्वैवर्णाब्राह्मणाद्यावृत्त्युपाहरणतस्तत्तद्वर्णोचितशुद्धजीविकासंपादनेनविगतानिदेवर्षिपितृऋणानिये
भ्यस्तथाविधाधर्ममार्गेनिरतारचनीयाः स्वीयंकर्मवर्ज्यमितिनोवचनीयाःनैववक्तव्याः ॥ १९ ॥ ततःकिंवृत्तमित्याकांक्षायामाह इत्येवंविधादमुष्य
शंकरस्यवचनादमात्यचंद्रश्चंद्राद्यतिरेकसूचकंविशेषणमकलंकःपुनःप्रत्यगात्स्वस्वामिनंप्रतिगमनंकृतवान् सभूमिपोऽस्यवृत्तंश्रुत्वात्युत्कृष्टस्यश्रीशं
करस्यसविधंसमीपंस्वयंप्राप॥२०॥इतःचतुर्थश्लोकस्थंमुनिवरस्यकुमारंविशिनष्टि॥भूसुराणांभूमिदेवानांब्राह्मणानामर्भकवरैर्बालकश्रेष्ठैःपरिवीतंप
रितोव्याप्तं भासुरैर्देदीप्यमानैर्भास्वरस्येवोडुपस्यचंद्रस्यगभस्तिभिःकिरणैस्तुल्यमुपवीतंयज्ञोपवीतंयस्य अच्छास्वच्छायाजह्नुसुतागंगातयाविलसंतंद्रु

प्रत्युतक्षितिभृताखिलवर्णावृत्त्युपाहरणतोविगतर्णाः ॥ धर्मवर्त्मनिरतारचनीयाःकर्मवर्ज्यमितिनोवचनी
याः ॥ १९ ॥ इत्यमुष्यवचनादकलंकःप्रत्यगात्पुनरमात्यमृगांकः ॥ वृत्तमस्यसनिशम्यधरापःसत्तमस्य
सविधंस्वयमाप ॥ २० ॥भूसुरार्भकवरैःपरिवीतंभास्वरोडुपगभस्त्युपवीतं ॥ अच्छजह्नुसुतयाविलसंतंसु
च्छविंनगमिवद्रुमवंतं॥ २१॥ चर्मकृष्णहरिणस्यदधानंकर्मकृत्स्नमुचितंविदधानं॥ नूतनांबुदनिभांवरवंतंपू
तनारिसहजंतुलयंतं ॥ २२ ॥जातरूपरुचिमुंजिसुधाम्नाच्छातरूपकटिमद्भुतधाम्ना ॥ नाकभूजमिवसत्कृति
लब्धंपाकपीतलतिकापरिरब्धं॥ २३॥

मवंतंनगंहिमालयमिवसुच्छविंसुष्ठुछविःकांतिर्यस्यतं॥ २१॥कृष्णहरिणस्यचर्मदधानंसर्वमुचितंकर्मविदधानंनूतनमेघतुल्यमंबरमस्यास्तीतितंथातंपूत
नायाःकंसप्रेषितायाअरिःशत्रुःकृष्णस्तस्यसहजंभ्रातरंबलभद्रंतुलयंतंतत्तुलांदधानं ॥ २२ ॥ जातरूपस्यसुवर्णस्यरुचिरिवरुचिर्यस्यतस्यमुंजिसंज्ञ
कस्यतृणविशेषस्यसुधाम्नासुष्टुतेजसाआश्चर्यमंदिरेणच्छातंछन्नंरूपंयस्यास्तथाभूताकटिःश्रोणिर्यस्य सत्कृतिःसुकृतंतयालब्धंपाकेनपरिणत्यापीता
यालतिकाःसुक्ष्मलतास्ताभिःपरिरब्धमालिंगितंस्वर्गभूमिजंकल्पद्रुममिव॥२३॥

स्मितेनमंदहसितेनसहितंमुनिवरस्यशिवगुरोःकुमारंनरपतिर्बहुवारंप्रणतिंविधायतंभुविवरदानेब्रह्मणासमंमेने भुवीत्यस्यविनतिमित्यनेनवासंबंधः ॥ ॥ २ ४ ॥तेनश्रीशंकरेणपृष्टंकुशलंयस्यैसशात्रवस्यशत्रुसमुहस्यशत्रुसंबंधिनोवाकालोंतकोभूमिपालःदशसहस्रसंख्याकसुवर्णमुद्रासमर्पणपूर्वकंस्वेनरचितमपूर्वंनाटकानांत्रयमवोचत्॥२ ५॥नाटकत्रयंविशिनष्टितदित्यर्धेन॥तन्नाटकत्रयं श्रृंगारहास्यकरुणारौद्रवीरभयानकाः ॥बीभत्साद्भुतसंज्ञौचेत्यष्टौनाट्येरसाःस्मृताइत्युक्तैरसैरार्द्रंगुणैर्येरसस्यांगिनोधर्माःशौर्यादयइवात्मनः उत्कर्षहेतवस्तेस्युरचलस्थितयोगुणाः माधुर्यौजःप्रसादाख्यास्त्रयस्तेनपुनर्दश ॥ आल्हादकत्वंमाधुर्यंश्रृंगारेद्रुतिकारणं ॥ करुणेविप्रलंभेतच्छांतेचातिशयान्वितं ॥ दीप्त्यात्मविस्तृतेर्हेतुरोजोवीररसस्थितिः ॥ बीभत्सरौद्ररसयोस्तस्याधिक्यंक्रमेणच ॥ शुष्केंधनाग्निवत्स्वच्छजलवत्सहसैवयः ॥ व्याप्नोत्यन्यत्प्रसादोसौसर्वत्रविहितस्थितिरित्युक्तैर्गुणैः रीतिर्नामगुणाश्लि

सस्मितंमुनिवरस्यकुमारंविस्मितोनरपतिर्बहुवारं॥ संविधायविनतिंवरदानेतंविधातृसदृशंभुविमेने ॥ २४॥
तेनपृष्टकुशलःक्षितिपालःस्वेनसृष्टमथशात्रवकालः॥हाटकायुतसमर्पणपूर्वंनाटकत्रयमवोचदपूर्वं॥ २५॥तद्र
सार्द्रगुणरीतिविशिष्टंभद्रसंधिरुचिरंसुकवीष्टं॥ संग्रहेणसनिशम्यसुवाचंतंगृहाणवरमित्यमुमूचे ॥ २६॥

ष्टावर्णसंघट्टनामता॥ वैदर्भीगौडीपांचालीइत्युक्ताभीरीतिभिश्चविशिष्टंयुक्तंतथाभद्रसंधिभिःश्रेष्ठसंधिभिःसुंदरं संधिर्नामएकेनप्रयोजनेनान्वितानांकथांशानामवांतरप्रयोजनसंबंधः तत्रपंचसंधयःतदुक्तंदशरूपके ॥ मुखंप्रतिमुखंगर्भःसावमर्दोपसंहृतिः ॥ मुखंबीजसमुत्पत्तिर्नानार्थरससंभवाः लक्ष्यालक्ष्यस्यबीजस्यशक्तिःप्रतिमुखंमतं॥गर्भस्तुदृष्टदृष्टस्यबीजस्यान्वेषणंमुहुः ॥हेतुनायेनकेनापिविमर्शःसंधिरिष्यते॥बीजवंतोमुख्याद्यर्थाविप्रकीर्णायथायथं॥ऐक्यार्थमुपवर्ण्यंतेयत्रनिर्वहणंहितदित्यादि संधिषुभद्रत्वंग्राम्यचेष्टादिविनिर्मुक्तत्वं अतएवशोभनकवीनामिष्टंकविषुशोभनत्वंरसयाहित्वं एवंविधनाटकत्रयंसश्रीशंकरःसंग्रहेणाकर्ण्यसुष्टुवाक्यंतममुंराजानंवरंगृहाणेत्युवाच॥२६॥ ॥ ३ ॥

नितांतमत्यंतंहृदयंगमोमनोहरःसारोयस्यांतुलिताऽमृतधारायया तांगांवरंगृहाणेतिवाचंनिशम्यरचितोऽजलिबंधोयेनसबद्धांजलिः सुष्ठुसंधाप्रतिज्ञायस्यसभूपतिःस्वोपमंस्वसदृशंपुत्रमियेषइच्छतिस्म ॥ २७ ॥ एवंप्रार्थितःश्रीशंकरस्तंराजानमुवाच एतत्सहस्रसंख्याकंहाटकंममहितायनास्तितर्हिकथंविधेयमितितत्राह नोस्माकंगृहवासिजनायतुदेहि तवेहितंमनसाऽभिलषितंशीघ्रंभविष्यतितस्मात्पूर्णमनसाशीघ्रंयाहिगच्छेति मध्यमणिन्यायेनशीघ्रपदमुभयत्रसंबंधनीयं ॥ २८ ॥ एवंजनसमाजउक्त्वापुनारहसिएकांतेराजवर्यकुलस्यवृद्धेर्निमित्तभूतांश्रुतिप्रसिद्धां वित्तंक्षीबेधनेवाच्यलिंगंख्याते

तांनितांतहृदयंगमसारांगांनिशम्यतुलितामृतधारां॥ भूपतिःसरचितांजलिबंधःस्वोपमंसुतमियेषसुसंधः॥
॥ २७॥ नोहितायममहाटकमेतद्देहिनस्तुगृहवासिजनाय ॥ ईहितंतवभविष्यतिशीघ्रंयाहिपूर्णमनसेत्यवद
त्तं॥ २८ ॥राजवर्यकुलवृद्धिनिमित्तांव्याजहाररहसिश्रुतिवित्तां ॥ इष्टिमस्यसकलेष्टविधातुस्तुष्टिमापहित
याक्षितिनेता ॥ ॥ २९ ॥ सविशेषविदासभाजितःकविमुख्येनकलाभृतांवरः ॥ अगमत्कृतकृत्यधीर्निजां
नगरीमस्यगुणानुदीरयन् ॥ ३० ॥ बहवःश्रुतिपारदृश्वनःकवयोध्येषतशंकराद्गुरोः ॥ महतःसुमहांतिदर्श
नान्यधिगंतुंफणिराजकौशलीं ॥ ३१ ॥

विचारितइतिमेदिनी॥ अस्यराज्ञः सकलेष्टानांविधातापरमात्मातस्यइष्टिंपूजांव्याजहारतत्प्रकारमुक्तवान् तयाइष्ट्याभूमिनेताराजातुष्टिमापेत्यर्थः ॥ ॥ २९ ॥ विशेषज्ञेनकविमुख्येनश्रीशंकरेणसभाजितःपूजितःकलाभृतांमध्येश्रेष्ठः कृतंकृत्यंययासाबुद्धिर्यस्यसराजाऽस्यगुणान्वर्णयन्स्वीयांनगरीमगमत्गतवान् वि० ॥३० ॥ एवंकेरलभूमिपतेर्वरप्रदानादिकमुपवर्ण्यवृत्तांतांतरंवर्णयितुमुपक्रमते ॥ बहवःश्रुतिपारदृश्वनोवेदपारंदृष्टवंतःकवयःश्रीशंकरान्महतःगुरोर्महांतिदर्शनानिशास्त्राणिफणिराजस्यशेषस्यकुशलतामधिगंतुमध्यैषताध्ययनंकृतवंतइत्यर्थः ॥ ३१ ॥

पठितंश्रुतमनूनकमखंडमादराद्रहस्येकांतआलोक्यप्रविभज्यचसारासारविभागंविधायनिजसुखेनिमज्जतःविधेयान्शिष्यान्ससुधीःश्रीशंकरोविद धेतमांसम्यक्कृतवान् ॥ ३२ ॥ विनीतशालीविनयवान् वसं० ॥ ३३ ॥ अन्योन्ययोगस्यसंयोगस्यविरहस्त्वनयोःशंकरतज्जनन्योरसह्योयद्यपित थापिवोढुंपरिणयंकर्तुंनोइच्छतिस्म तत्रहेतुमाह ॥ मनुष्यभावाद्देवाधिदेवत्वात् मेरुंप्राप्तःकिंदुष्प्रदेशंदुष्टस्थानमभिवांछतिनैववांछतीत्यर्थः ॥३४ ॥ आप्ताश्चबंधवश्चतेआप्ताश्चतेबंधवश्चेतिवा ॥ कृतासंपादिताविद्यायेनतममुंश्रितंगार्हस्थ्यंयेनएवंविधंचिकीर्षवःकर्तुमिच्छवोऽनुरूपागुणायस्यास्तथा

पठितंश्रुतमादरात्पुनःपुनरालोक्यरहस्यनूनकं॥ प्रविभज्यनिमज्जतःसुखेसविधेयान्विदधेतमांसुधीः॥३२॥स र्वार्थतत्त्वविदपिप्रकृतोपचारैःशास्त्रोक्तभक्त्यतिशयेनविनीतशाली ॥ संतोषयन्सजननीमनयक्रियंतिसंमानि तोद्विजवरैर्दिवसानिधन्यः ॥ ३३ ॥ साशंकरस्यशरणंसचतज्जनन्यात्यन्योन्ययोगविरहस्त्वनयोरसह्यः ॥ नो वोढुमिच्छतितथाप्यमनुष्यभावान्मेरुंगतःकिमभिवांछतिदुष्प्रदेशं ॥ ३४ ॥ कृतविद्यममुंचिकीर्षवःश्रितगार्ह स्थ्यमथाप्तबंधवः॥ अनुरूपगुणामचिंतयन्ननवद्येषुकुलेषुकन्यकां ॥ ३५ ॥ अथजातुदिदृक्षवःकलाववतीर्णमु नयःपुरद्विषं॥ उपमन्युदधीचिगौतमत्रितलागस्त्यमुखाःसमाययुः॥ ३६ ॥ प्रणिपत्यसभक्तिसन्नतःप्रसवित्र्या सहताविधानवित्॥ विधिवन्मधुपर्कपूर्वयाप्रतिजग्राहसपर्ययामुनीन्॥ ३७॥

भूतांकन्यकांदोषवर्जितेषुकुलेष्वचिंतयन् वि० ३५ ॥ अथानंतरंजातुकदाचित्त्रिपुरघ्नंमहादेवंकलियुगेश्रीशंकरात्मनाऽवतीर्णंद्रष्टुमिच्छवउपम न्युप्रमुखामुनयःसमाययुः ॥ ३६ ॥ भक्त्यासम्यक्नतोनम्रःप्रसविच्याजनन्यासहप्रणामपूजादिविधानवित्सश्रीशंकरस्तान्मुनीन्प्रणिपत्यप्रकर्षेणन त्वा मधुपर्कःपूर्वमादौयस्यास्तयासपर्ययापूजयाप्रतिजग्राह स्वागतंकृतवानित्यर्थः ॥ ३७॥

॥४॥

विहितांजलिनाविपश्चितावितुषाश्रीशंकरेणभगवंतएतान्यासनानिपरिगृह्णतामितिविनयपूर्विकयोक्त्याऽर्पिताविष्टराआसनानियेभ्यस्तेपरमार्थस्यसं श्रयोयेषांतेमोक्षनिष्ठाअमीऋषयोऽमुनाश्रीशंकरेणसहकथाःकृतवंतः मोक्षसंश्रयायाइतिकथानांवाविशेषणं ॥ ३८ ॥कथानामतरेंतरालेतस्यसर्वज्ञ स्यजननीमुनीनुवाच ॥ यदुवाचतदाह ॥ वयमद्यकृतार्थतांप्राप्तायद्यस्माद्भगवंतोगृहानुपागताः ॥३९॥ भवदागमनंनकेवलंकृतार्थतायाएवसंपादक मपितुजन्मांतरीयानंतसुकृतसूचकमपीत्याशयेनाह ॥केति ॥ बहुदोषभाजनंकलिःक ॥ क्वचयुष्मच्चरणावलोकनं॥ तथाचसमस्तदोषाश्रयेकलियु

विहितांजलिनाविपश्चिताविनयोक्त्यार्पितविष्टराअमी ॥ ऋषयःपरमार्थसंश्रयाअमुनासाकमचीकरन्क थाः॥ ३८ ॥ निजगादकथांतरेमुनीन्जननीतस्यसमस्तदर्शिनः॥ वयमद्यकृतार्थतांगताभगवंतोयदुपाग तागृहान्॥ ३९॥ क्वकलिर्बहुदोषभाजनंक्वचयुष्मच्चरणावलोकनं ॥ तदलभ्यतचेत्पुराकृतंसुकृतंनःकिमिति प्रपंचये॥ ४०॥ शिशुरेषकिलातिशैशवेयदशेषागमपारगोभवत् ॥ महिमापियदद्भुतोस्यतद्वयमेतत्कुरुते कुतूहलं ॥ ४१ ॥ करुणार्द्रदृशानुगृह्यतेस्वयमागत्यभवद्भिरप्ययं॥ वदतास्यपुराकृतंतपःक्षममाकर्णयि तुंमयायदि ॥ ४२ ॥

गेऽत्यंतालभ्यंतत्युष्मच्चरणावलोकनमलभ्यतचेत्तर्हिनोऽस्माकंपुराकृतंपुण्यंकिमितिप्रपंचयेतद्वर्णनमशक्यमित्यर्थः ॥ ४० ॥ एवंस्तुत्याऽभिमुखीकृ तान्मुनीन्किंचित्प्रष्टुमारभतेशिशुरिति॥एषभवदग्रेस्थितःशिशुरतिबाल्येसर्वागमपारगोयदभवत्महिमाप्यस्ययदद्भुतोभवदेतद्द्वयंकुतूहलंकुरुते॥४१ ॥ भवदागमनमप्येतदद्भुतमाहात्म्यसूचकमित्याशयेनाह भवद्भिरप्यत्यंतालभ्यदर्शनैरपि॥तत्रापिस्वयमागत्य॥तत्रापिकरुणार्द्रदृशाऽयमनुगृह्यते॥तस्मा दस्यपुराकृतंतपोवदत मयाआकर्णयितुंयदिक्षमंयोग्यंतर्हिब्रूतेत्यर्थः ॥ ४२ ॥

इत्येवंप्रकारेणसादरंयथास्यात्तथासत्योच्चारितांवाचमाकर्ण्य ॥ सादरमाकर्ण्येतिवा ॥ महर्षीणांसंसदिसभायांतैरेवप्रेरितोऽतिवृद्धोऽगस्त्यःप्रतिवक्तुंप्रचक्रमे ॥ ४३ ॥ साक्षाच्छिवएवतवपत्याऽतितपसासमाराध्यलब्धोनत्वयंकश्चित्तपस्वीत्याशयेनाह ॥ तनयायेतित्रिभिः ॥ हेपतिव्रतेपूर्वंतवपत्यापुत्रार्थंतपसाप्रसादितोरजनीवल्लभस्यचंद्रस्यखंडोमंडनमलंकारोयस्यसनिशाकरकलाशेखरोभगवान्शंकरोवचनमुपाददेप्रोक्तवान् ॥ त्वयासहैवतवपत्यातपस्तप्तमितिद्योतनायसंबोधनं ॥ ४४॥ शैवंवचनमुदाहरति॥ वरयस्वेति असर्वविदःशतायुषःसुतान्वरयस्वापिवासर्वज्ञमल्पायुषमेकंसुतंवरयस्वे

इतिसादरमीरितांतयागिरमाकर्ण्यमहर्षिसंसदि॥ प्रतिवक्तुमभिप्रचोदितोघटजन्माप्रवयाःप्रचक्रमे ॥
॥ ४३ ॥ तनयायपुरापतिव्रतेतवपत्यातपसाप्रसादितः॥ स्मितपूर्वमुपाददेवचोरजनीवल्लभखंडमंडनः
॥ ४४ ॥ वरयस्वशतायुषःसुतानपिवासर्वविदंमितायुषं ॥ सुतमेकमितीरितःशिवंसतिसर्वज्ञमयाचतात्मजं॥ ४५ ॥ तदभीप्सितसिद्धयेशिवस्तवभाग्यात्तनयोयशस्विनि॥ स्वयमेवबभूवसर्वविन्नततोऽन्योऽस्तियतःसुरेष्वपि॥ ४६ ॥ इतितद्वचनंनिशम्यसामुनिवर्यंपुनरप्यवोचत ॥ कियदायुरमुष्यभोमुनेसकलज्ञोस्यनुकंपयावद॥ ४७॥

तिईरितस्तवपतिर्हेसतिसर्वज्ञमात्मजमयाचत ॥ ४५ ॥ तस्यतवपत्युरभिलषितस्यसिद्धयेस्वयमेवशिवोभाग्यात्तवतनयोबभूव ॥ हेयशस्विनीतिसंबोधयन्तवयशःख्यापनार्थंबभूवेतिसूचयति ॥ ननुसर्वज्ञमन्यमेवपुत्रंकुतोनदत्तवानितिचेत्तत्राह ॥ यतःकारणाद्देवेष्वपितस्माच्छिवादन्यःसर्वज्ञोनास्तिततइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ इत्येवंप्रकारेणतस्यागस्त्यस्यवचनंमितायुषमित्यादिरूपंश्रुत्वा ॥ सासतीमुनिश्रेष्ठंपुनरप्युवाच ॥ भोमुनेयतःसकलज्ञोऽस्यऽतोऽमुष्यायुःकियत्परिमितमस्तितत्करुणयावद ॥ यतोमितायुषमितिश्रुत्वाममत्रासोजातइतिभावः ॥ ४७ ॥

एवंपृष्टोमुनिरुवाच ॥ शरदःसंवत्सराःअष्टतथापुनरष्टमिलित्वाषोडशेतियावत्अस्यतवपुत्रस्यायुर्यद्यपितथाप्यसौतेतनयःकारणांतरादस्मिन्भुवनेषोडशसंवत्सरान्पुनर्निवसिष्यतिवासंकरिष्यति ॥ ४८ ॥ इत्येवंप्रकारेणभाविनींभविष्यांकथांकुंभजेऽगस्त्येवादिनिसतिमुनयस्तंनिवार्यश्रीशंकरंसमुपामंत्र्यतेनघटजेनसहयथागतंजग्मुः ॥ ४९ ॥ अतिकष्टदांमुनिवाचंश्रुतवतींसतींवर्णयति ॥ सृणिनाअंकुशेनहस्तिनीवसामुनिवाचाऽर्दितापीडिताऽभवत् ॥ शुचिनाआषाढेनशैवलिनीशैवलंपद्मकाष्ठंतत्संबंधिनीपुष्करिणीवसाशोषिताऽभवत् ॥ वायुनाकदलीवकंपिताऽभवत् ॥ यतःपुत्रवत्सला ॥ ५० ॥ एवमतिकष्टवतींमातरंश्रीशंकरोयदुक्तवान्तद्वक्तुमुपक्रमते ॥ अथमातुर्मुनिवाचाऽतिदुःखप्राप्त्यनंतरंशोकेनपरीताव्याप्ताचेतनाबुद्धिर्यस्याः

शरदोष्टपुनस्तथाष्टतेतनयस्यास्यतथाप्यसौपुनः ॥ निवसिष्यतिकारणांतराद्भुवनेस्मिन्दशषट्चवत्सरान्॥ ४८ ॥ इतिवादिनिभाविनींकथामृषिमुख्येघटजेनिवार्यतं ॥ ऋषयःसहतेनशंकरंसमुपामंत्र्ययथुर्यथागतं॥ ४९ ॥ सृणिनाकरिणीवसार्दिताशुचिनाशैवलिनीवशोषिता ॥ मरुताकदलीवकंपितामुनिवाचासुतवत्सलाभवत्॥ ५० ॥ अथशोकपरीतचेतनांद्विजराडित्थमुवाचमातरं॥ अवगम्यचसंसृतिस्थितिंकिमकांडेपरिदेवनातव॥ ५१ ॥ प्रबलानिलवेगवेल्लितध्वजचीनांशुककोटिचंचले॥ अपिमूढमतिःकलेवरेकुरुतेकःस्थिरबुद्धिमंबिके॥ ५२ ॥

तांसंसारस्यस्थितिंक्षणभंगुररूपामवगम्याकांडेऽसमयेपरिदेवनाशोकःतवकिमर्थमपार्थेत्यर्थः ॥ ५१ ॥ अतिचंचलेशरीरेमूढमतिरपिस्थिरबुद्धिंनकुरुते ॥ त्वंत्वतिसुज्ञातत्रतांकर्तुमित्ययोग्येतिबोधयन्नाह ॥ प्रबलोयोऽनिलोवायुस्तस्यवेगेनवेल्लितोतिकंपितोयोध्वजस्तस्ययच्चीनदेशीयमतिसूक्ष्मंवस्त्रंतस्यकोटिरग्रभागस्तद्वच्चंचलेकलेवरेशरीरेस्थिरबुद्धिंमूढमतिरपिकःकुरुतेनकोपीत्यर्थः ॥ उक्ताशयसूचकंसंबोधनमंबिकेति ॥ तथाचास्मदंबिकाऽतिसुज्ञाऽतिचंचलेकलेवरेस्थिरबुद्धित्वेनैवंशोचितुमनर्हासीत्यर्थः ॥ ५२ ॥

किंचतत्तज्जन्मन्यनुभूतानांपुत्रादीनामानंत्यात्सर्वेषांशोकासंभवादेतेशोच्या एतेनैत्यस्मिन्विनिगमकाभावान्नकेपिशोच्याइत्याशयेनाह ॥कतीति ॥ इ
हास्मिन्संसारेकतिवधूर्ललनानाभुंजिहिनभुक्तातेसुताःक्व ॥तावधूश्वक्व॥ वयंचक्व॥ तथाचभवसंगःपांथानांतत्तद्दिग्भ्यआगतानांपथिकानामेकस्मिन्प्र
पादौयथासंगमस्तद्वद्भवसंगोप्यनियतःक्षणभंगुरश्चेत्यर्थः ॥ प्रसिद्धंचेदमित्याह ॥ खल्विति॥ तस्मात्केपिशोच्यानभवंतीत्याशयः ॥ ५३ ॥ एवंशोका
पहारकैर्वाक्यैर्मातरंप्रबोध्यस्वेनयदवश्यंकर्तव्यंतदाह ॥ भ्रमतामिति संसारमार्गेभ्रमादज्ञानाद्भ्रमतांकिंचिदपिसुखंनलक्षयेऽपितुजननीजठरवासादिरू

कतिनामसुतानलालिताःकतिवानेहवधूरभुंजिहि॥क्वनुतेक्वचताःक्ववावयंभवसंगःखलुपांथसंगमः॥
॥५३॥भ्रमतांभववर्त्मनिभ्रमान्नहिकिंचित्सुखमंबलक्षये॥तदवाप्यचतुर्थमाश्रमंप्रयतिष्येभवबंध
मुक्तये॥ ५४ ॥इतिकर्णकठोरभाषणश्रवणाद्बाष्पपिनद्धकंठया॥ द्विगुणीकृतशोकयातयाजगदेगद्गद
वाक्ययामुनिः॥५५॥

पंदुःखमेवेतिसूचयन्संबोधयति हेंबेति हियस्मादेवंतत्तस्माच्चतुर्थंसंन्यासाश्रममवाप्यसंसारलक्षणाद्बंधाद्विमुक्त्यर्थंप्रकर्षेणयत्नंकरिष्यामि ॥ ५४ ॥
एवंश्रीशंकरवाक्यमुदाहृत्यतद्वचनेनद्विगुणीकृतशोकायाःसत्यावचनमुदाहर्तुमाह ॥इत्येवंप्रकारेणयत्कर्णयोःकठोरंदुःस्पर्शंभाषणंचतुर्थमाश्रममित्या
दिरूपंतस्यश्रवणात्बाष्पैरश्रुभिःपिनद्धोपिहितःकंठो ॥यस्याद्विगुणीकृतःशोकोयस्या ॥अतएवगद्गदंवाक्यंयस्यास्तयामुनिःश्रीशंकरोजगदे कर्मणिप्र
त्ययःएवंभूतासामुनिंजगादेत्यर्थः ॥५५ ॥

यदुवाचतदाह ॥ त्यजेति ॥ इदानीमेवचतुर्थाश्रमंप्राप्यप्रयतिष्यइतीमांबुद्धिंत्यज ॥ तर्हिकिंकर्तव्यमितिचेत्तत्राह ॥ मेममवचनंशृणु ॥ किंतदितित
त्राह ॥ गृहमेधीगृहस्थोभव किंततइत्यतआह ॥ पुत्रंप्राप्नुहि ॥ क्रतुभिर्यजनंचकुरु ॥ ततस्तदनंतरंयतिर्भवितासिभविष्यसि ॥ अंगहेपुत्रसतांशास्त्रो
क्तोऽयमेवक्रमइत्यर्थः तथाचस्मृतिः ॥ऋणानित्रीण्यपाकृत्यमनोमोक्षेनिवेशयेदिति ॥५६॥ किंचएकस्तनुभवःपुत्रोयस्यास्तथाविधाऽबलाऽहंत्वया
विरहिताशुचाशोकेनैवजीवितुंकथमुत्सहे ॥पुत्रस्यतवैवंविधदुःखदातृत्वमनुचितमितिसूचयन्संबोधयति तनयेति॥पाठांतरेत्वयेत्यनेनसंबंधनीयं किंच
यदर्थंत्वमुत्पादितस्तदौर्ध्वदैहिकमपिप्रमृतायांकःकरिष्यतीत्यर्थः ॥ ५७ ॥ किंचाल्पविदापिवृद्धाजननीनपरित्यज्यते यदिकेनचिदतिमूढेनत्यज्यतेत

त्यजबुद्धिमिमांशृणुष्वमेगृहमेधीभवपुत्रमाप्नुहि ॥ यजचक्रतुभिस्ततोयतिर्भवितास्यंगसतामयंक्रमः ॥५६॥
कथमेकतनूभवात्वयारहिताजीवितुमुत्सहेऽबला ॥ तनयैवशुचौर्ध्वदैहिकंप्रमृतायांमयिकःकरिष्यति॥५७॥ त्व
मशेषविदप्यपास्यमांजरठांवत्सकथंगमिष्यसि॥ द्रवतेहृदयंकथंनतेनकथंकारमुपैतिवादयां॥ ५८ ॥ एवंव्यथां
तांबहुधाश्रयंतीमपास्तमोहैर्बहुभिर्वचोभिः॥ अंबामशोकांविदधाद्विधिज्ञःशुद्धाष्टमेचिंतयदेतदंतः॥ ५९ ॥

र्हित्यज्यतां त्वंत्वशेषज्ञोपिमांस्वमातरंतत्रापिवृद्धांत्यक्तुमत्ययोग्यांपरित्यज्यकथंगमिष्यसि मामपास्यगंतुमत्यंतायोग्योसीत्यर्थः वत्सगमनंयथागोःपी
डाकरंतथातवगमनंममेतिद्योतयन्संबोधयति ॥ वत्सेति एवमुक्तमप्यद्रवीभूतांतःकरणंपुत्रमालक्ष्याह ॥ द्रवतइति ननुवास्तवसंबंधाभावविदोममका
पिममत्वाभावात्स्नेहवशात्कथंमेहृदयंद्रवीभूतंभवेदित्याशंक्यतत्त्वविदामतिदयालुत्वश्रवणात्तेहृदयंदयांकथंनप्राप्नोतीत्याह नकथमितिवा॥ ५८॥ए
वंप्रकारेणबहुधाव्यथांपीडामाश्रयंतींतांमातरमपास्तःस्तिरस्कृतोमोहोऽविवेकोयैस्तैर्बहुभिर्वचोभिर्विधिशोकनिवृत्तिप्रकारंजानातीतिविधिज्ञःश्रीशं
करःशोकरहितांविदधादकृत॥ ततश्चशुद्धेऽष्टमवर्षेऽतर्मनसिएतद्वक्ष्यमाणमचिंतयत्॥ अष्टमवर्षालकस्यकालस्यशुद्धत्वंकलिमलशून्यत्वं उ॰॥५९॥

यदचिंतयत्तद्दर्शयति ॥ ममेति॥ममनः संस्तृतिसंस्तृतिसाधनंप्रवृत्तिमार्गंनेच्छति ॥ जननीपुनर्नचजिहासतिहातुंत्यक्तुंनैवेच्छति मामितिविपरिणामे नसंस्तृतिपदंवाऽनुषंजनीयं ननुजननीसंस्तृत्यनभिवांछितंत्वांतवमनसाऽनिष्टितांसंस्तृतिंवाकुतोनजिहासतीत्याशंक्यतस्यास्तदीक्षणाभावादित्याह॥नचेति तत्तांसंस्तृतितन्मानसमितिवा ॥ ननुत्वयाप्रसह्यप्रबोधनीयेतिचेत्तत्राह॥ गुरुरिति ॥ अतएवसंन्यासाश्रयणेतस्याईषदनुशासनमाज्ञाऽपेक्षितं हृत॰ ॥६०॥एवंमनसिश्रीशंकरकृतांचितामुपवर्ण्यईषदनुशासनंग्रहीतुंतत्कृतंचरित्रंवर्णयति इत्येवंप्रकारेणविचिंत्यसकदाचिन्मज्जनेच्छयावहुजलांनदीं

ममनमानसमिच्छतिसंस्तृतिंनचपुनर्जननीविजिहासति॥ नचगुरुर्जननीतदुदीक्षतेतदनुशासनमीषदपेक्षितं॥६०॥ इतिविचिंत्यसजातुमिमंक्षयावहुजलांसरितंसमुपाययौ॥ जलमगाहततत्रसमग्रहीज्जलचरश्चरणेजलमीयुषः॥६१॥सचरुरोदजलेजलचारिणाधृतपदोक्रियतेंऽवकरोमिकिं॥चलितुमेकपदंनचपारयेबलवताविद्धतोरुमुखेनह॥६२॥

समुपाययौ गत्वाजलमगाहत तत्रनद्यांजलंप्राप्तवतश्चरणेजलचरःसम्यगग्रहीत् ॥ ६१ ॥सचरुरोदरोदनंकृतवान्बलवताविद्धतमुरुबृहन्मुखंयस्यतेन जलचारिणाग्राहेणधृतोगृहीतःपादोयस्यसहेंऽबजलेक्रियतेऽतःकिंकरोमि ॥ननुजलाद्बहिःकुतोनायासीत्याशंक्याह एकंपदंचलितुंनचपारये समर्थोनभवामि हेतिखेदे ॥ ६२ ॥ ॥७॥

तत्स्वसुतरोदनंगृहस्थाजननीउपाशृणोत्श्रुत्वाचपरवशाऽतिविकलाद्रुतमाशुसरित्तटमवाप तीरंगतासाजनन्यपिजलगतस्यपुत्रस्यमुखंगतेप्राप्तेईक्षणेनेत्रेयस्याःसाइतिशुशोच कथमित्यतआह ममस्मृतेरिति मरणात्प्रथमंममशरणंपतिस्ततःपतिमृत्यनंतरंपुत्रोमेशरणमभवत्॥ सचतनयोमरिष्यतियतोनक्रस्यजलजंतोर्वशंगतोहंतातिकष्टं हेशिवपुरापूर्वमुचितामममृतिर्मरणंनाजनिनाभूत् शिवोपासकायाममाशिवप्राप्तिरत्यंतानुचितेतिसंबोधनाशयः इत्येवंशुशोचेत्यर्थः॥६३॥६४॥एवमतिशोकपरीतांमातरमालक्ष्याह त्यजतीति हेंऽबमेचरणमयंचंचलोजलचरस्तेऽनुमतेनसकलेसंन्यसनेपरिकल्पितेसतित्यजति तथाचयदितवानुमतिस्तर्ह्यहंपरिकल्पयेसकलसंन्यासनमितिविपरिणामेनसंबंधनीयं॥६५॥ इत्येवंप्रकारेणस्फुटंयथास्यात्तथाशिशौवद

गृहगताजननीतदुपाशृणोत्परवशाद्रुतमापसरित्तटं ॥ ममस्मृतेःप्रथमंशरणंधवस्तदनुमेशरणंतनयोभवत्॥६३॥ सचमरिष्यतिनक्रवशंगतःशिवनमेऽजनिहंतपुरास्मृतिः॥ इतिशुशोचजनन्यपितीरगाजलगतात्मजवक्त्रगतेक्षणा॥६४॥ त्यजतिनूनमयंचरणंचलोजलचरोंऽबतवानुमतेनमे ॥ सकलसंन्यसनेपरिकल्पितेयदितवानुमतिःपरिकल्पये ॥ ६५ ॥ इतिशिशौचकितावदतिस्फुटंव्यधितसानुमतिंद्रुतमंबिका॥सतिसुतेभवितामदर्शनंमृतवतस्तदुनेतिविनिश्चयः॥६६॥तदनुसंन्यसनंमनसाव्यधादथमुमोचशिशुंखलनक्रकः॥ शिशुरुपेत्यसरित्तटमत्रसन्प्रसुवमेतदुवाचशुचावृतां॥६७॥

तिसतिचकितासांऽबिकाद्रुतंशीघ्रमनुमतिमनुमोदनंव्यधिताकृत स्फुटमितिमध्यमणिन्यायेनात्रापिसंबंधनीयं शीघ्रानुमतिकरणेहेतुंतत्कृतंनिश्चयंदर्शयति सतिसुतेसुतस्यदर्शनंममभविष्यति मृतवतस्तुतद्दर्शनंनभविष्यतीतिविशेषेणनिश्चयोस्तीत्यर्थः ॥ ६६॥ तस्यामातुरनुमतेःपश्चाच्छ्रीशंकरःमनसासंन्यसनंव्यधादथसंन्यसनानंतरंदुष्टजलचरःशिशुंमुमोच संसाराख्येनाज्ञानजलचरेणदुष्टनक्रेणगृहीतस्यसंन्यासंविनानमोक्षइत्याशयः ततःकिंवृत्तमित्यपेक्षायामाह शिशुरत्रसन्नदीतटमुपेत्यशोकेनव्याप्तांजननीमेतद्वक्ष्यमाणमुवाच ॥ ६७ ॥

यदुवाचतदाह हेमातर्विधेयमाज्ञापयात्रास्मिन्लोकेयत्संन्यासिनाकर्तुंयोग्यंतन्निश्चयेनकरोमि नाहंसंदिहेसंशययुक्तांनभवामि ननुसंन्यासिनासंग्रह
शून्येनत्वयाऽकर्तव्यंभोजनाच्छादनप्रदानंकःकरिष्यतीतिचेत्तत्राह वस्त्रेति॥ येधनमिदंगृह्णंतिअमीवस्त्राशनेतवयथेष्टंप्रदेयुः यत्यस्मात्धनंममपितृसं
बंधितस्मादित्यर्थः यन्ममपैतृकंतदिदमितिवा व० ॥६८॥ ननुसंन्यस्यत्वयिगतेरोगाधीनेमदेहेसतिमरणप्राप्तौचकेद्रक्ष्यंतीतिचेत्तत्राह देहइति हेमात
स्तवदेहेरोगवशगेचपुनर्मरणप्रसक्तौअमीसनाभयःसपिंडाःशक्तिमनुसृत्यदर्शनंकरिष्यंति मरणानंतरंदाहादिसंस्कारंयथाविधानंकुर्युस्तत्रहेतुद्वयमा
हार्थस्यममपैतृकधनस्यग्रहणाज्जनानांभयाच्च तस्मादल्पमपिभयंत्वयानकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ६९ ॥ संस्कृतिंचामीकुर्युरितिसुतोक्तमसहमानासत्युवा

मातर्विधेयमनुशाधियदत्रकार्यंसंन्यासिनातद्वुकरोमिनसंदिहेऽहं ॥ वस्त्राशनेतवयथेष्टममीप्रदेयुर्गृह्णंतिये
धनमिदंममपैतृकंयत्॥६८॥देहेंवरोगवशगेचसनाभयोऽमीद्रक्ष्यंतिशक्तिमनुसृत्यमृतिप्रसंगे॥अर्थग्रहाज्ज
नभयाच्चयथाविधानंकुर्युश्चसंस्कृतिममीनविभेयमीपत् ॥ ६९ ॥ यज्जीवितंजलचरस्यमुखात्तदिष्टंसंन्यास
संगरवशान्ममदेहपाते॥ संस्कारमेत्यविधिवत्कुरुशंकरत्वंनोचेत्प्रसूयममकिंफलमीरयत्वं॥ ७० ॥

चयदिति संन्यासस्यसंगरोऽगीकृतिस्तद्वशाज्जलचरस्यमुखाद्यज्जीवितंतवयज्जीवनंतदिष्टं संगरोऽगीकृतौयुधीतिविश्वप्रकाशः तथापिममदेहस्यपाते
सतियत्रक्वापिस्थितस्त्वमागत्यविधिवन्ममदाहादिसंस्कारंकुरु ननुसंन्यासिनोममदाहादिकर्मण्यधिकाराभावात्कथमेवंवदसीतिचेत्तत्राह हेशंकरपर
मेश्वरस्यतवनकिंचिदपिदोषावहमितिभावः ॥ ननुतथापिलोकविरुद्धत्वात्किमर्थमेवंविधेयमितितत्राह नोचेदिति मरणानंतरंदाहसंस्कारस्याप्यला
भेसतित्वामुत्पाद्यमयाकिंफलंलब्धमितित्वमेवकथय ॥ ७० ॥ ॥८॥

एवंस्वदाहसंस्कारेऽतिनिर्बंधवतीमतिदुःखितांमातरमालक्ष्यश्रीशंकरउवाच हेंऽवाक्विदिवसेस्ववशगास्वाधीनारोगादिनापराधीनावशगावामांचिंतय त
त्रतवचिंतनसमयेसर्वंसमयमाचारंविहायागमिष्यामि समयःशपथाचारसिद्धांतेष्वितिमेदिनी मदुक्तेविश्वासंप्राप्नुहि मृतावपिसंस्कारंकरिष्ये॥ ७१॥
संन्यासिनाकर्तुमयोग्यमप्यंगीकुर्वतोममैकाप्रार्थनात्वयाप्यवश्यंस्वीकर्तव्येत्याशयवानाहायंशिशुर्विधवामनाथांमांत्यक्त्वासंन्यासंकृतवानितिमांप्रति
कस्यांचिदप्यवस्थायांत्वयानचिंतनीयं ननुत्वयापरित्यक्तत्वादतिकष्टवत्यामयाकथंनचिंतनीयमितितत्राह स्थितवतामयायत्परिमितंफलंत्वयाप्राप
व्यंहेमातस्तस्माच्छतगुणंफलमहंप्रापयिष्ये ॥७२॥अनेनप्रकारेणमातरमुक्त्वासगोत्रजनमुवाचेत्याहेत्थमिति यदुवाचतदाह संन्यासेति संन्यासायक
अह्न्यंबरात्रिसमयेसमयांतरेवासंचिंतयस्ववशगावशगाथवामां॥ एष्यामितत्रसमयंसकलंविहायविश्वास
माप्नुहिमृतावपिसंस्करिष्ये ॥ ७१ ॥ संन्यस्तवान्शिशुरयंविधवामनाथांक्षिस्वेतिमांप्रतिकदापिनचिंतनी
यं॥ यावन्मयास्थितवताफलमापनीयंमातस्ततःशतगुणंफलमापयिष्ये॥७२॥ इत्थंसमातरमनुग्रहणेच्छुरु
क्त्वाप्रोचेसनाभिजनमेषविचक्षणाग्र्यः॥ संन्यासकल्पितमनाव्रजितोस्मिदूरंतांनिक्षिपामिजननीमधवांभ
वत्सु॥७३॥एवंसनाभिजनमुत्तममुत्तमाग्र्यःश्रीमातृकार्यमभिभाष्यकरद्वयेन॥संप्रार्थयत्स्वजननींविनयेन
तेषुनिक्षेपयन्नयनजांबुनिर्षिंचमानां॥७४॥आत्मीयमंदिरसमीपगतांयथासौचक्रेविदूरगनदींजननीहिता
य॥तत्तीरसंश्रितयदूद्वहधामकिंचित्सानिम्नगारभतताडयितुंतरंगैः॥ ७५॥
ल्पितंमनोयेनसोहंदूरंगंतुमुद्यतोस्मि तस्मात्पतिरहितांतांजननींभवत्सुरक्षार्थंस्थापयामि॥ ७३ ॥ एवंप्रकारेणोत्तमंसनाभिजनमुत्तमाग्र्यःश्रीशंकरःश्री
मातृकार्यंसम्यगुक्त्वा मुकुलितेनहस्तद्वयेनसम्यक्प्रार्थयन्सन्नेत्रजांबुभिर्निर्षिंचमानांमातरंसःविनयेनतेषुसनाभिजनेषुनिक्षेपयत् ॥ ७४ ॥ संन्यास
ग्रहणायश्रीशंकरस्यगमनंवर्णयिष्यन्गमनसमयेसयत्कृतवान्तद्वर्णयितुमारभते आत्मीयेति अथानंतरमसौयांविदूरगांनदींमातुर्हितायस्वीयमंदिरसमी
पगतांचक्रेतस्यास्तीरंसंश्रितस्ययदुश्रेष्ठस्यश्रीकृष्णस्यधामस्थानंकिंचित्सानदीतरंगैस्ताडयितुमारभत ॥ ७५॥

किंचवर्षासुहरौदेवेंद्रेवर्षतिसति इंद्रोदुश्च्यवनोहरिरितिहलायुधः किंचिज्जलंभगवतोविष्णोरंतःपुरमागत्यमृत्सांप्रशस्तांमृत्तिकामथनुनोद ततश्चानव
द्याकृष्णमूर्तिःक्रमेणचलितुमारब्धप्रवृत्ता ननुतज्जलंतद्धिंसांकुतोनमुक्तवदितितत्राह देवोऽबिभेदिवभयंप्राप्तइवाभवत् भीरुर्हिंसांचकोपिनत्यजतीत्यत
इत्यर्थः॥७६॥एवंनद्याक्लेशितोभगवान्श्रीकृष्णोऽनंगयाऽशरीरयावाचाश्रीशंकरमवदत् उक्तवान् तंविशिनष्टि मातुश्चरणकमलद्वंद्वंप्रणिपत्यकेनापिप्रका
रेणमातुराज्ञांचपरिगृह्यगंतुकामंसकलदोषविनिर्मुक्तं एतेनत्वस्याज्ञानादिदोषनिवृत्त्यर्थंतस्यगमनेच्छावारिता तर्हिकिमर्थंतस्यगमनेच्छेत्यतआह जना
नांहितएकोमुख्योरसोयस्यतंतथाचलोकोपकारायतस्यगमनसंन्यासग्रहणादिकमितिभावः ॥ ७७ ॥ यदुवाचतदाह यांदूरगनदींभवान्कृपयाआनी

वर्षासुवर्षतिहरौजलमेत्यकिंचिदंतःपुरंभगवतोपनुनोदमृत्सां ॥ आरब्धमूर्तिरनघाचलितुंक्रमेणदेवोबि
भेदिवनमुंचतिभीरुहिंसां ॥ ७६ ॥ प्रस्थातुकाममनघंभगवाननंगवाचावदत्कथमपिप्रणिपत्यमातुः ॥
पादारविंदयुगलंपरिगृह्यचाज्ञांश्रीशंकरंजनहितैकरसंसकृष्णः ॥७७॥ आनेष्टदूरगनदींकृपयाभवान्यां
सामातिमात्रमनिशंबहुलोर्मिहस्तैः ॥ क्लिश्नातिताडनपरावदकोभ्युपायोवस्तुंक्षमेननितरांद्विजपुत्रया
सि॥७८॥आकर्ण्यवाचमितितामतनुंगुरुर्नःप्रोद्धृत्यकृष्णमचलंशनकैर्भुजाभ्यां॥प्रातिष्ठिपन्निकटएवन
यत्रबाधानघेत्युदीर्यसुखमास्वचिरायचेति॥ ७९॥

तवान्साऽत्यंतंनिरंतरमनंतोर्मिरूपैर्हस्तैस्ताडनपरामांक्लिश्नाति क्लेशनिवृत्तौवदकोभ्युपायोयतोवस्तुंनसमर्थोभवामि हेद्विजपुत्र त्वंयास्यतःसुतरांवस्तुंन
क्षमेइत्यर्थः ॥ ७८ ॥ श्रीकृष्णोक्तंश्रुत्वाकिंकृतवानित्यपेक्षायामाहाकर्ण्येति इत्येवंतामतनुमशरीरांवाचंश्रुत्वा नोऽस्माकंगुरुरितिग्रंथकारोक्तिः अ
चलमपिकृष्णंशनकैर्भुजाभ्यांप्रकर्षेणांगभंगादिकंविनैवोद्धृत्यसमीपएवप्रकर्षेणपुनश्चलनंयथानस्यात्तथास्थापितवान् ननुनिकटस्थापनेनपुनरपि
नदीबाधाभविष्यतीतिचेत्तत्राह यस्मिन्स्थानेनघाबाधानास्तिनत्रेत्यर्थः चिरकालंसुखमुपविशेत्युक्त्वाचन्नातिष्ठिपदित्यन्वयः ॥ ७९ ॥

तस्माच्छ्रीकृष्णात्भक्तिवशात्स्वमातुरप्यनुज्ञांगृहीत्वासंसारमहासमुद्राद्विरक्तिमान्संन्यसनायदूरंगंतुंमनोऽकृत किमर्थमित्यतआह किमिति नौकायां
स्थितः समुद्रेकिंपतितुमिच्छतिनैवेच्छतितद्वद्वैराग्यादिलक्षणनौस्थितःसंसारसमुद्रेपतितुंनैवेच्छतीत्यर्थः ॥ ८०॥ इत्थमनेनप्रकारेणससुधीःनिशांता
त्सदनान्निरगात्निर्गतवानितियोजना निशांतपस्त्यसदनंभवनागारमंदिरमित्यमरः॥ तंविशिनष्टि माताचलक्ष्मीशश्चमातृलक्ष्मीशौनिरवग्रहोनिरवधि
र्मातृविष्णोरनुग्रहोयस्मिन् एतेनमातृश्रीकृष्णाभ्यांप्रसन्नतापूर्वकंप्रेषितइतिबोधितं नन्वतिशीघ्रंकिमर्थंगतवानित्यतआह घटजेनागस्त्येनबोधितंभविष्यं

तस्मात्समातुरपिभक्तिवशादनुज्ञामादायसंसृतिमहाब्धिविरक्तिमान्सः ॥ गंतुंमनोव्यधितसंन्यसनायदूरंकिं
न्नौस्थितःपतितुमिच्छतिवारिराशौ॥८०॥ इत्थंसुधीःसनिरवग्रहमातृलक्ष्मीशानुग्रहोघटजबोधितभाविवेदी॥
एकांततोविगतभोग्यपदार्थतृष्णःकृष्णेप्रतीचिनिरतोनिरगान्निशांतात् ॥८१॥ यस्यत्रिनेत्रापरविग्रहस्यकामे
ननास्थीयतदृक्पथेपि ॥ तन्मूलकःसंसृतिपाशबंधःकथंप्रसज्येतमहानुभावे॥८२॥

जानातीतितथा ननुजीवनोपायमेवकुतोनकृतवानित्यतआहात्यंतंविगतानिवृत्ताभोग्यपदार्थेभ्योदेहादिभ्यस्तृष्णायस्यसयतोकृषिर्भूवाचकःशब्दो
णश्चनिर्वृतिवाचकस्तयोरैक्यंपरंब्रह्मकृष्णइत्यभिधीयतइत्युक्तत्वात्कृष्णेप्रतीचिप्रत्यगभिन्नेब्रह्मणिनितरांरतइत्यर्थः ॥ ८१ ॥ तस्मिन्नैतच्चित्रमित्याह
यस्यत्रीणिनेत्राणिकामदाहकाग्निसोमसूर्यात्मकानियस्यसअपरोविग्रहोयस्यतस्यापरविग्रहस्येतिवा दृष्टिपथेपिकामेननास्थीयतकामःस्थातुंनश
क्तस्तस्मिन्महानुभावेकाममूलकःसंसृतिपाशबंधःकथंप्रसज्येत ॥८२ ॥

ननुनित्यमुक्तस्यशिवस्यसंन्यासेनकिमाधिक्यमितिचेत्तत्राह ॥स्मरेणेति ॥ विधिर्ब्रह्माविधुश्चंद्रस्तौकामेनमोहितौजातुकदाचिदुत्पथौचसुतानुधावने नतारार्यहणचोन्मार्गौचतथाऽहंशिवोपिकामेनमोहितोमोहिन्याःकेशस्तनादिनिरीक्षणपरोऽहहेत्यत्यंताश्चर्यें मोहिनीमगाममनुगतवानितिविचार्यसःशि वोयतीशस्यवपुषाकामेनकृतायाः पीडायाःवार्त्तयाप्युज्झितोऽजागरीदतिशयेनजागर्तिस्मेत्यर्थः पृथ्वी॥८३॥किंचयोधानुष्कवरोधनुष्मच्छ्रेष्ठोमारः कामोऽसुरान्निष्पत्राकुरुत सपुंखानांशराणामपरपार्श्वेपुनिर्गमनान्निष्पत्रान्कृतवान् तथासुरानपिसपत्राकरोत्सपुंखशरप्रवेशनेनसपत्रान्कृतवान् स

स्मरेणकिलमोहितौविधिविधूचजातूत्पथौतथाहमपिमोहिनीकचकुचादिवीक्षापरः॥ अगामहहमो
हिनीमितिविमृश्यसोऽजागरीद्यतीशवपुषाशिवःस्मरकृतार्तिवार्तोज्झितः॥८३॥निष्पत्राकुरुतासुरा
नपिसुरान्मारःसपत्राकरोदप्यन्यानिहनिष्कुलाकृततरांगंधर्वविद्याधरान्॥ योधानुष्कवरोनरानननल
सात्कृत्योदलासीदलंयस्तस्मिन्नशुशूरतैषमुनिभिर्वर्ण्यःकथंशंकरः॥८४॥

पत्रनिष्पत्रादतिव्यथनइतिडाच् तथाऽन्यानपिगंधर्वविद्याधरानिहजगतिनिष्कुलाकृततरांनिर्गतंकुलमंतरवयवानांसमूहोयेभ्यस्तथाभूतानत्यंतंकृतवा ॥१०॥
न्निष्कुलान्निष्कोषणेइतिडाच् तथानराननलसात्साकल्येनाग्निरूपान्कृत्वाभृशंदग्ध्वालमुदलासीत्सम्यग्दीप्तिमानभूत्तस्मिन्कामेयःअशुशूरतशूर तांकृतवान्सैषःश्रीशंकरोमुनिभिःकथंवर्ण्योनकथमपीत्यर्थः शार्दू॰ ॥ ८४॥

किंचास्यश्रीशंकरस्यकुतोवैराग्यतःकस्मात्वैराग्यात्परवैराग्यादपरवैराग्याद्वाशांतिः श्रवणाद्यतिरिक्ताखिलबुद्धिव्यापारेभ्यःस्वाधिकारानुपयुक्तेभ्यो फलत्वज्ञानपूर्वकश्चित्तनिरोधःसामनोवशयत्वशमनयत् तथादांतिस्तथाभूतबाह्यव्यापारेभ्योबाह्यकरणनिरोधःसागतिमुखाःक्रियान्यरुंधत्गमना दानवदनविसर्गानंदस्पर्शनदर्शनास्वादनाघ्राणात्मिकाःक्रियावाक्पाणिपादपायूपस्थश्रोत्रत्वक्चक्षूरसनघ्राणाख्येंद्रियव्यापारान्यरुंधत् सरुद्धवतीत थोपरतिः सत्वशुद्धौनित्यानामपिविधितएवत्यागः साविषयांतराच्छ्रवणादिव्यतिरिक्तविषयात्उक्तक्रियाआधातासाधारणंस्तंभनंकृतवतीतथाक्षांतिः स्वाधिकारापेक्षितजीवनविच्छेदकातिरिक्तानांशीतोष्णादिद्वंद्वानांसहिष्णुतासाम्रदुत्वंकोमलतांव्यधात्विहितवती तथासमाधिविततिर्विधित्सिश्रव

शांतिश्चावशयन्मनोगतिमुखादांतिर्न्यरुंधत्क्रियाआधातविषयांतरादुपरतिःक्षांतिर्म्रदुत्वंव्यधात्॥
ध्यानैकोत्सुकतांसमाधिविततिश्चक्रेतथासप्रियाश्रद्धाहंतवसुप्रथास्यतुकुतोवैराग्यतोवेद्मिनो ॥
॥८५॥विजनतावनितापरितोषितोविधिवितीर्णकृतात्मतनुस्थितिः॥ परिहरन्ममतांगृहगोचरां
हृदयगेनशिवेनसमंययौ ॥ ८६॥

णादिविरोधिनिद्रादिनिरोधेनचेतसोऽवस्थानंसमाधिस्तस्यसंततिर्ध्यानैकोत्सुकतांचक्रे आत्मेतिवापाठः तथाश्रद्धान्वितोभूत्वेतिश्रुतौवसुवित्तमितिप्र थायस्याःसाश्रद्धागुरुवेदांतवाक्येषुविश्वासरूपाप्रियाआसबभूवेतिनोवेद्मि एतत्सर्वंकस्माद्वैराग्याज्जातमितिनजानामीत्यर्थः ॥ ८५ ॥ एवंश्रीशंकर मुपवर्ण्यतस्यगमनंवर्णयति ॥ विजनतेति ॥ जनसमूहशून्यतालक्षणयावनितयांगनयातोषंप्रापितोविधिनादैवेनवितीर्णेनदत्तेनभोगेनकृतास्वशरी रस्यस्थितिर्येनसगृहविषयांममतांपरिहरन्हृदयगेनशिवेनसमंययौ परमात्मानंदद्ध्यायन्ययावित्यर्थः द्रुत॰ ॥ ८६ ॥

सगच्छन्वनादीनिपश्यन्नपियथेंद्रजालिकोमायाव्यद्भुतमिंद्रजालंदर्शयत्येवमेवमायावच्छिन्नंब्रह्मवनादिरूपमिदमद्भुतमिंद्रजालंदर्शयतीतिमेने व॰ ॥ ॥ ८७ ॥ कुत्सितोऽध्वामार्गोयेषांदंडितंसर्वेषांकदध्वनांमंडलंसमुदायोयेन॥सजंगद्गुरुर्वादिभिःस्वेस्वेमार्गेकर्शितांजरद्गवींकर्शितत्वाच्छिथिलावयवां श्रुतिलक्षणांगद्गांगांनिजेऽद्वैतलक्षणेपथिप्रवर्तयन्दंडमेकमवहत् तस्यदंडधारणमेतदर्थमित्यर्थः ॥ रोनराविहरथोद्धुतालगौ ॥ ८८ ॥ किंचाहंकुर्वद्भिश्शृंखलारहितैर्जल्पनशीलैःपरमर्मभेदनकलालक्षणयाकंडूव्याप्तंजिह्वांचलंजिह्वाप्रांतभागोयेषांतैः ॥ विश्वकद्रुभिःखेटसारमेयैर्भयद्रुतमनसःसारं

गच्छन्वनानिसरितोनगराणिशैलान्ग्रामाञ्जनानपिपशून्पथिसोऽप्यपश्यन्॥ नन्वैंद्रजालिकइवाद्भुतमिंद्रजालंब्रह्मैवमेवपरिदर्शयतीतिमेने ॥ ८७॥ वादिभिर्निजनिजाध्वकर्शितांवर्तयन्पथिजरद्गवींनिजे ॥ दंडमेकमवहज्जगद्गुरुर्दंडिताखिलकदध्वमंडलः ॥ ८८ ॥ सारंगाइवविश्वकद्रुभिरहंकुर्वद्भिरुच्छृंखलैर्जल्पाकैःपरमर्मभेदनकलाकंडूलजिह्वांचलैः॥ पाखंडैरिहकांदिशीकमनसःकंनाम्युयुर्वैदिकाःक्लेशंदंडधरोयदिस्मनमुनिस्त्राताजगद्देशिकः ॥ ८९ ॥ दंडान्वितेनधृतरागनवांबरेणगोविंदनाथवनमिंदुभवातटस्थं ॥ तेनप्रविष्टमजनिष्टदिनावसानेचंडत्विषाचशिखरंचरमाचलस्य॥ ९०॥

गाम्मृगाइवविश्वकद्रुभिःखलैरहंकुर्वद्भिस्तथाभूतैःपाखंडैरिहभयद्रुतमनसोवैदिकाःकंक्लेशंनाम्युयुरपितुसर्वमपिप्राप्नुयुर्यदिजगद्देशिकोदंडधरोमुनिर्नत्रातास्मत्त्राणंनकुर्यात् ॥ विश्वकद्रुस्त्रिषुखलेध्वानखेटशुनोःपुमान् सारंगःपुंसिहरिणइतिमेदिनी शा॰ ॥ ८९ ॥ एवंभूतःश्रीशंकरोगोविंदनाथस्यवनंप्रविष्टइत्याह ॥ दंडसंयुक्तेनधृतरागरंजितंनवीनमंबरंवस्त्रंयस्य ॥ धृतानुरागश्चासौनवांबरश्चेतिवा तेनश्रीशंकरेणेंदुभवायानर्मदाख्यायानद्यास्तटेस्थितंगोविंदनाथवनंदिनांतेप्रविष्टमजनिष्टाभूत् अस्ताचलस्यशिखरंचचंडप्रभेणभानुनाप्रविष्टमभूदित्यर्थः व॰ ॥ ९० ॥

तीरवृक्षेष्वागतेनवायुनाविशेषेणापगतःश्रमोयस्यसतथाविधःसन्गोविंदनाथवनस्यमध्यतलंलुलोकेददर्श ॥ दर्शनार्थस्यलोकृधातोर्लिटिअभ्यासव्हस्वेरूपं ॥ यत्रयस्मिन्नुज्वलानिमृगचर्मकौपीनाच्छादनानियासुताभिःशाखाभिर्मननशीलानांयतीनांनिवासंबोधयंतितदित्यर्थः ॥ ९१ ॥ आदेशमुपदेशमेकमनुयोक्तुंप्रष्टुमयंश्रीशंकरोव्यवस्यन्निश्चयंकुर्वन्प्रादेशमात्रंछिद्रमेवद्वारपालंभजतीतितथातांयमिनांसमूहेनकथितांगोविंदनाथगुहांकौतुकयुक्तःसन्ददर्श ॥ ९२ ॥ दृष्ट्वायत्कृतवान्तदाह ॥ तस्यप्रपन्नानांशरणागतानांसंतोषंदोग्धिपूरयतीतितथातस्यशरणागतसंतोषप्रदस्यश्रीगोविं

तीरद्रुमागतमरुद्विगतश्रमःसन्गोविंदनाथवनमध्यतलंलुलोके ॥ शंसंतियत्रतरवोवसतिंमुनीनांशाखाभिरुज्वलमृगाजिनवल्कलाभिः॥ ९१ ॥ आदेशमेकमनुयोक्तुमयंव्यवस्यन्प्रादेशमात्रविवरप्रतिहारभाजं॥ तत्रस्थितेनकथितांयमिनांगणेनगोविंददेशिकगुहांकुतुकीददर्श ॥ ९२ ॥ तस्यप्रपन्नपरितोषदुहोगुहायाःसत्रिप्रदक्षिणपरिक्रमणंविधाय ॥ द्वारंप्रतिप्रणिपतज्जनतापुरोगंतुष्टावतुष्टहृदयस्तमपास्तशोकं ॥ ९३ ॥ पर्यंकतांभजतियःपतगेंद्रकेतोःपादांगदत्वमथवापरमेश्वरस्य ॥ तस्यैवमूर्ध्निधृतसाब्धिमहीध्रभूमेःशेषस्यविग्रहमशेषमहंभजेत्वां ॥ ९४ ॥

दनाथस्यगुहायाःवारत्रयंप्रदक्षिणंपरिक्रमणंविधायद्वारंप्रतिप्रणिपातंदीर्घनमस्कारंकुर्वन्जनसमूहस्यसमक्षंतुष्टहृदयःश्रीशंकरोऽपास्तःशोकोपलक्षितःसंसारोयस्मात्तंनिरस्तसंसृतिचक्रंअपास्तोदूरीकृतःशिष्याणांवाशोकोयेनतं श्रीगोविंदनाथंतुष्टाव ॥ ९३ ॥ स्तुतिमेववर्णयति चतुर्भिर्यःगरुडध्वजस्यश्रीविष्णोःपर्यंकतांभजतिअथवेत्यस्यतथैवेत्यर्थः परमेश्वरस्यमहादेवस्ययःपादांगदत्वंभजति पुनश्चशिरसिधृतासमुद्रपर्वतैःसहिताभूमिर्येनतस्यैवशेषस्याशेषंसर्वंविग्रहमनुपत्वाद्वाशेषविलक्षणंअशेषंसर्वात्मत्वाद्वाऽशेषंत्वामहंभजे ॥ ९४ ॥

एवंशेषात्मकत्ववर्णनेनश्रीगोविंदनाथंस्तुत्वातदवतारभूतपतंजल्यात्मनातंस्तौति ॥ दृष्ट्वेति यःपूर्वंस्वीयांसहस्रमुखीं मूर्तिंदृष्ट्वांतसमीपेयेवसंतोंतेवासिनः शिष्याअभीपुर्भयमापुरितिहेतोस्तांभयजनकांमूर्तिपरित्यक्काशांतोनिर्विषःसन्नेकमुखेनभुव्यवतीर्यशिष्यानन्वग्रहीदनुगृहीतवान्सपतंजलिर्नुनिश्च येनत्वमेवेत्यर्थः ॥ ९५ ॥ जगदुपकारकतांवर्णयन्नाह ॥ स्वयंभूमेःपातालंछिद्रंप्रविश्योरगपतेःशेषस्यमुखात्साक्षादधीत्यजगदुपकारपरेणयेनयोग शास्त्रेणसहितंव्याकरणभाष्यंभूमितलेप्रकटितंतमित्युत्तरेणसंबंधः अयुजिनयुगरेफतोयकारोयुजिचनजौजरगाश्चपुष्पिताग्रा ॥ ९६ ॥ तंसर्वगुणैः

दृष्ट्वापुरानिजसहस्रमुखीमभीपुरंतेवसंतइतितामपहायशांतः॥ एकाननेनभुवियस्त्ववतीर्यशिष्यानन्वग्रही न्ननुसएवपतंजलिस्त्वं॥९५॥ उरगपतिमुखादधीत्यसाक्षात्स्वयमवनेर्विवरंप्रविश्ययेन॥ प्रकटितमचलात लेसयोगंजगदुपकारपरेणशब्दभाष्यं॥ ९६॥ तमखिलगुणपूर्णव्यासपुत्रस्यशिष्याद्धिगतपरमार्थंगौडपा दान्महर्षेः॥ अधिजिगमिषुरेषब्रह्मसंस्थामहंत्वांप्रस्मरमहिमानंप्रापमेकांतभक्त्या॥९७॥ तस्मिन्निति स्तव तिकस्त्वमितिब्रुवंतंदिष्ट्यासमाधिपदरुद्धविसृष्टचित्तं ॥ गोविंददेशिकमुवाचतदावचोभिःप्राचीनपुण्यज नितात्मविबोधचिन्हैः ॥ ९८॥

पूर्णव्यासपुत्रस्यशुकाचार्यस्यशिष्याद्गौडपादान्महर्षेरधिगतोलब्धोपरमार्थोयेनतंप्रस्मरःप्रसरणशीलोमहिमायस्यतंत्वांब्रह्मनिष्ठामधिजिगमिषुरधि गंतुमिच्छुरेषोहमनन्यया भक्त्याप्रापंप्राप्तोऽस्मि ॥ ननमयययुतेयंमालिनीभोगिलोकैः॥ ९७॥ तस्मिञ्छ्रीशंकरेएवंस्तुवतिस्तुतिंकुर्वतिसतिकस्त्वमिति ब्रुवंतंभाग्यवशात्समाधिपदेनिरुद्धमपिविसृष्टंव्युत्थापितंचित्तंयेनतंगोविंददेशिकंप्राचीनैःपुण्यैर्जनितस्यात्मविबोधस्यचिह्नंयेपुतैर्वचोभिस्तस्मिन्का लेश्रीशंकरउवाचेत्यर्थः ॥ ९८ ॥

तद्वचनमुदाहरति॥ स्वामिन्निति॥उपनिषत्प्रतिपाद्यमात्मानंदर्शयितुमितरवाद्यभिमतंतंनिराकरोत्यहंनपृथिवीत्यादिना तत्रस्थूलोऽहंजानामीत्यादिप्रती त्यास्थूलस्यैवज्ञातृत्वप्रतीतेर्देहाकारेणपरिणतंभूम्यादिभूतचतुष्टयमात्मेतिचार्वाकेपुकेषांचिदभिमतमात्मानंनिराकरोति यापृथिवीसाऽहंनभवामियोऽ हंसापृथिवीनभवतीतिपरस्परतादात्म्यनिषेधएवमग्रेपि ननुवादिनासंघातस्यैवात्मत्वाभ्युपगमात्प्रत्येकंपृथिव्यादेस्तत्त्वनिराकरणंकोपयुज्यतइतिचेत् वादिनाद्विगुणगुरुत्वभियातिरिक्तावयवानभ्युपगमात्भूम्यादीनिचत्वारितत्त्वानीतिवदतापंचमतत्त्वाभ्युपगमप्रसक्तिभियासंयोगादिसंबंधानभ्युपगमा संघातकर्तुरभावाच्च संघातानुपपत्त्याप्रत्येकभूतनिराकरणंभौतिकदेहात्मत्ववादनिरासइतिगृहाण स्पर्शनोवायुःतथाचात्मनोदेशकालाद्यपरिच्छिन्नत्वा त्तत्परिच्छिन्नानांघटादिवदनात्मत्वात्पृथिव्यादिरहंनेत्यर्थः ॥ एवंदेहात्मवादंनिराकृत्यशून्यवादिमाध्यमिकस्यमतंनिराचष्टेनगगनंयच्छून्यंतदहंनभ वामियोहंसशून्यंनभवति अस्तीत्येवोपलब्धव्यइत्यादिश्रुतेः निरधिष्ठानकभ्रमानुपपत्तेःस्तनपानादिप्रवर्तकजन्मांतरीयसंस्कारोपलब्धेश्चभूतनिरा

स्वामिन्नहंनपृथिवीनजलंनतेजोनस्पर्शनोनगगनंनचतद्गुणावा ॥ नापीं
द्रियाण्यपितुविद्धिततोविशिष्टोयःकेवलोस्तिपरमःसशिवोऽहमस्मि॥९९॥

करणेनआपोमयःप्राणःअन्नमयंहिसोम्यमनइतिश्रुत्याभूतकार्यत्वेनांगीकृतयोःप्राणमनसोःक्रियाशक्तिज्ञानशक्तिप्रधानयोर्निरासः मनोनिराकरणे नचमनोवृत्तेःक्षणिकविज्ञानस्यनतावत्प्राणात्मवादःसाधुः सुषुप्तौतस्यभोक्तृत्वादर्शनात्नापिमनआत्मवादस्तस्यकरणत्वानुभवात्नापिक्षणिकविज्ञाना त्मवादः सौगताभिमतकर्तृत्वभोक्तृत्वयोर्वैय्यधिकरण्यापत्तेः ॥यद्वानगगनमित्यनेनाकाशस्यपंचमभूतस्यनिरासः यद्यपिभूतचतुष्टयतत्त्ववादिनोमते आवरणाभावत्वेनाभिमतस्यस्थिरस्यासतआकाशस्यदेहानुपादानत्वंतथापितस्यसिद्धांतेभावत्वदेहोपादानत्वाद्यभ्युपगमात्तत्राप्यात्मत्वप्रसक्त्यातन्नि राकृतं एवंदेहोपादानानांभूतानामात्मत्वंनिराकृत्यतदुपादानभूतानांगंधरसरूपस्पर्शशब्दाख्यानांतद्गुणत्वेनप्रसिद्धानांपंचतन्मात्राणामात्मत्वंनिराचष्टेन चतद्गुणावावाशब्दस्तथाशब्दार्थेइदानींपश्यामिशृणोमीत्याद्यनुभवात्प्रत्येकमिंद्रियाण्यात्मेतिकेचित्विनिगमकाभावात् मिलितानीत्यपरेतान्निराचष्टे

नापींद्रियाणीतिप्रत्येकमिंद्रियाणामात्मत्वेयोहमश्रौषंसोहंपश्यामीतिप्रत्यभिज्ञानुपपत्तिर्मिलितानांतथात्वेएकेंद्रियनाशेआत्मनिनाशापातः तस्मादिंद्रियाण्यप्यहंनापितुततस्तस्मात्सर्वेषांबाधात्योऽविशिष्टः सर्वद्वैतबाधेप्यबाधितःकेवलःकर्तृत्वभोक्तृत्वादिविनिर्मुक्तःपरमःसर्वोत्तमःशिवश्चिदानंदोस्ति सोऽहमस्मिअवशिष्टइत्यनेनशून्यमतनिरासःकर्त्ताभोक्ताचेतिवैशेषिकतार्किकप्राभाकराभोक्तैवेतिसांख्याश्चकेवलपदेननिराकृताः शिवइत्यनेनवैशेषिकाद्यभिमतमात्मनःसुखादिगुणकत्वंपराकृतंपरमइत्यनेन निरतिशयत्वेनपरमपुरुषार्थत्वंतस्यबोधितं यद्वापदार्थशोधनपुरस्सरोऽखंडार्थोऽत्रोक्तःतत्र पृथिव्यादिनिषेधेनत्वंपदार्थःशोधितःकेवलःपरमःशिवोयोऽस्तीतिशोधिततत्पदार्थानुवादःसोहमस्मीत्यखंडार्थः व०॥९९॥इत्थमेवंभूतमद्वैतसाक्षात्कारात्समुत्थितंशंकरमुनेर्वचनंश्रुत्वासंप्राप्तहर्षःसगोविंदनाथःप्रोवाच हेशंकर प्रसिद्धःशंकरएवसाक्षात्त्वंप्रादुर्भूतइत्याह ॥ जानामिकथमित्यतआह ॥

आकर्ण्यशंकरमुनेर्वचनंतदित्थमद्वैतदर्शनसमुत्थमुपात्तहर्षः ॥ सप्राहशंकरसशंकरएवसाक्षाज्जातस्त्वमित्यहमवैमिसमाधिदृष्ट्या ॥ १०० ॥ तस्योपदर्शितवतश्चरणौगुहायाद्वारेन्यपूजयदुपेत्यसशंकरार्यः ॥ आचारइत्युपदिदेशसतत्रतस्मैगोविंदपादगुरवेसगुरुर्यतीनां ॥ १०१ ॥ शंकरःसविनयैरुपचारैरभ्यतोषयदसौगुरुमेनं ॥ ब्रह्मतद्विदितमप्युपलिप्सुःसंप्रदायपरिपालनबुद्ध्या ॥ १०२ ॥

समाधिदृष्ट्येति ॥ १०० ॥ तस्यैवमुक्तवतउक्त्वाचचरणौगुहायाद्वारेदर्शितवतोगोविंदनाथस्यसशंकराचार्यःसमीपंआगत्यचरणौन्यपूजयत्किमर्थंन्यपूजयदित्यतआह सशंकराचार्यः तत्रतेषुयतिषु तस्मिन्कालइतिवा गुरुचरणपूजनमाचारइत्युपदिदेश गोविंदपादोगुरुर्यस्यतस्मैशंकराचार्यायसगोविंदनाथउपदिदेशेत्यनुषंगः ॥ १०१ ॥ असौशंकरोविनयसहितैरुपचारैरेनंगोविंदनाथंगुरुमभ्यतोषयत् किमिच्छन्नित्यतआह ॥ तदुपनिषत्प्रसिद्धमखंडैकरसंब्रह्मसम्यक्ज्ञातमप्युपलब्धुमिच्छुः ननुविदितोपलिप्सायांकोहेतुरितितत्राह ॥ संप्रदायेति ॥ तद्विज्ञानार्थंसगुरुमेवाभिगच्छेत् आचार्यवान्पुरुषोवेदेत्यादिश्रुत्युक्तगुरूपसदनादिलक्षणसंप्रदायस्यपरिपालनबुध्येत्यर्थः स्वागता ॥ १०२ ॥

भक्तिपूर्वंकृतायातस्यपरिचर्यातत्कृतासेवातयाऽधिकतरंयथास्यात्तथापरितोषितोयतिश्रेष्ठोगोविंदनाथोवेदानांऋग्यजुःसामाथर्वणाख्यानांयानिशिरांस्युपनिषदस्तेषांवचोभिःक्रमेणप्रज्ञानंब्रह्मअहंब्रह्मास्मितत्त्वमसिअयमात्माब्रह्मेतिचतुर्भिर्वचनैरमुष्मैश्रीशंकरायब्रह्मभावमुपदिदेश ॥ १०३ ॥ एवंगुरुणोपदिष्टःसकलंविज्ञातवानित्याह ॥ संप्रदायेभवेनपराशरपुत्रेणव्यासेनप्रोक्तेषुअथातोब्रह्मजिज्ञासेत्यादिसूत्रेषुयन्मतंब्रह्माद्वैतलक्षणंतस्यगतिःस्मृतिस्तस्याअनुरोधात्दयालोर्व्यासस्यशास्त्रेगूढंयत्हृदयमभिप्रायस्तत्सर्वमपिसुबुद्धिरयंश्रीशंकरोविज्ञातवान् ॥ १०४ ॥ संप्रदायबोधनायगुरुपरंपरांदर्शयति ॥ व्यासइति ॥ सत्यवत्यांपराशरमुनेःपुत्रोव्यासस्तस्यप्रथितानुभावः शुकमुनिःसुतस्तस्यशिष्यतांप्राप्तः गौडपादोस्यगोविंदनाथमुनिःशि

भक्तिपूर्वकृततत्परिचर्यातोषितोऽधिकतरंयतिवर्यः ॥ ब्रह्मतामुपदिदेशचतुर्भिर्वेदशेखरवचोभिरमुष्मै १०३ सांप्रदायिकपराशरपुत्रप्रोक्तसूत्रमतगत्यनुरोधात् ॥ शास्त्रगूढहृदयंहिदयालोःकृत्स्नमप्ययमबुद्धसुबुद्धिः ॥ १०४ व्यासःपराशरसुतःकिलसत्यवत्यांतस्यात्मजःशुकमुनिःप्रथितानुभावः ॥ तच्छिष्यतामुपगतःकिलगौडपादोगोविंदनाथमुनिरस्यचशिष्यभूतः ॥ १०५ ॥ शुश्रावतस्यनिकटेकिलशास्त्रजालंयश्चाशृणोद्भुजगसद्मगतस्त्वनंतात् ॥ शब्दांबुराशिमखिलंसमयंविधाययश्चाखिलानिभुवनानिबिभर्तिमूर्ध्ना ॥ १०६ ॥ सोऽधिगम्यचरमाश्रममार्यःपूर्वपुण्यनिचयैरधिगम्यं ॥ स्थानमर्च्यमपिहंसपुरोगैरुन्नतंध्रुवइवैत्यचकाशे ॥ १०७ ॥

ष्यभूतः व० ॥ १०५ ॥ तस्यगोविंदनाथमुनेःसमीपेशास्त्रकदंबंश्रीशंकरःशुश्राव यश्चगोविंदनाथःशेषालयंगतोभवदीयंशास्त्रंभूतलेप्रवर्तयिष्यइतिसंकेतंविधायशब्दशास्त्रसमुद्रंशेषादशृणोत् यश्चानंतोनिखिलानिभुवनानिशिरसाधारयति ॥ १०६ ॥ एवंप्राप्तसंन्यासंश्रीशंकरंवर्णयितुमुपक्रमते ॥ सइति पूर्वपुण्यसमूहैःप्राप्यंसर्वोत्कृष्टंयतिप्रमुखैरप्यर्च्यमंत्यंसंन्यासाश्रमंसआर्यःश्रीशंकरोलब्ध्वा तथाभूतंसूर्यप्रमुखैरप्यर्च्यमुन्नतंस्थानमागत्यध्रुवइवविरराज स्वा० ॥ १०७ ॥

अत्यंतंपाटलाश्वेतरक्तायाशाटीपटीतल्लक्षणेनपल्लवेनच्छिन्नाआच्छादितामूर्तिर्यस्यसयतिराजोरुरुचेशुशुभे॥ तत्रदृष्टांतमाह॥ वासरस्यदिवसस्योपर मेउपरमाद्वारक्तोयोमेघस्तेनच्छादितोहिमगिरेःकूटःशृंगमिव ॥ १०८ ॥ यथासधूर्जटिःशिवोगजासुरंनिहत्यरुधिराप्लुततदीयंचर्मबिभर्तिस्मतथैषशं करोऽज्ञानात्मकंमहागजंनिहत्योद्यत्सूर्यवदरुणशाटीपल्लवस्यव्याजेनरुधिराप्लुतंमहेभस्यचर्मबिभर्ति ॥ ९ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवेभ्योव्यतिरेकप्रदर्शनपूर्व कंश्रीशंकरस्यनिगमप्रतिपाद्यत्वंदर्शयति॥ श्रुतीनामित्यादिना श्रुतीनांमध्येआसमंताक्रीडायस्यप्रथितैःप्रख्यातैःपरमहंसैःपरमहंसपरिव्राजकैःसहो चितागतिर्गमनंयस्यनिजेस्वस्वरूपभूतेसत्येअबाध्येधाम्नितेजसित्रिजगदतिवर्तिनिसर्वबाधावधिभूतेअभिरतःसदैवरतोऽसौश्रीशंकरोब्रह्मैवयतःपरब्र ह्मापिसर्वेवेदायत्पदमामनंतीत्यादिश्रुतेःश्रुतीनामासमंताक्रीडायस्मिन्प्रथितानांपरमहंसानांतत्त्वविदामुचितामोक्षाख्यागतिः ब्रह्मविदाप्नोतिपरमित्या

छन्नमूर्त्तिरतिपाटलशाटीपल्लवेनरुरुचेयतिराजः ॥ वासरोपरमरक्तपयोदाच्छादितोहिमगिरेरिवकूटः ॥ ॥१०८॥एषधूर्जटिरबोधमहेभंसन्निहत्यरुधिराप्लुतचर्म ॥ उद्यदुष्णकिरणारुणशाटीपल्लवस्यकपटेनबिभ र्त्ति ॥ ९ ॥श्रुतीनामाक्रीडःप्रथितपरहंसोचितगतिर्निजेसत्येधाम्नित्रिजगदतिवर्तिन्यभिरतः ॥ असौब्रह्मै वास्मिन्नखलुविशयेकिंतुकलयेबृहेरर्थंसाक्षादनुपचरितंकेवलतया॥११०॥

दिश्रुतेः प्रथितेतिगतेर्वाविशेषणं सभूमाकप्रतिष्ठितःस्वेमहिम्नीतिश्रुतेरुक्तधाम्न्यभिरतंहिरण्यगर्भस्तुनैवंविधोयतस्तस्योपवनादौक्रीडातथाहंसैर्गतिस्त थात्रिलोकीपक्षाश्रयणेनत्रिजगतश्चतुर्दशभुवनात्मकस्यब्रह्मांडस्यांतर्वर्तिनिबाध्येस्वीयेजडेलोकेभिरतस्तस्माद्स्मिञ्श्रीशंकरेकिलबृहिधातोरर्थमन वच्छिन्नबृहत्स्वरूपंसाक्षादुपचाररहितंकेवलतयानिर्णीततयाकलयेजानामिनतुसंदिहे केवलःकुहनेपिचनपुंसकंतुनिर्णीतैवाच्यवच्चैककृत्स्नयोरिति मेदिनी ॥ तथाचब्रह्मविद्ब्रह्मैवभवतीत्यादिनिगमगतब्रह्मशब्दप्रतिपाद्यत्वंश्रीशंकरस्यनिरुपचारेणेत्यर्थः शि०॥११०॥

एवंतद्विष्णोःपरमंपदमितिनिगमोपिनिरुपचारेणश्रीशंकरेवर्त्ततइत्याह ॥ मितमिति ॥ एतावानस्यमहिमातोज्यायांश्चपूरुषः ॥ पादोस्यसर्वाभूतानि अथयदतःपरोदिवोज्योतिर्दीप्यतेविश्वतःपृष्ठेष्वित्यादिश्रुतेरेकेनैवमहसाज्योतीरूपेणयद्यस्यपादेनेदंत्रिभुवनंमितंमापितंविष्णोस्तुपादद्वयेनत्रिभुवनं मापितंतथायस्यसत्वमबाधितस्वरूपंस्थित्युत्पत्तिलयेष्वप्यनुस्यूतंविष्णोस्तुसत्वंसत्वगुणस्थितावेवानुगतं सत्वंविशिनष्टि ॥ दशाकारातीतमवस्थाका राभ्यांविनिर्मुक्तंविष्णोस्तुतद्दशभिराकारैर्मत्स्यादिभिरतीतंनभवति ततस्तस्मात्स्वमहिम्निनिर्वेदेनवैराग्येणसम्यग्बोधेनवारमणंयस्यतंश्रीशंकरंवैकुंठे लक्ष्म्याक्रीडतोविष्णोःसकाशात्परमंविष्णुसंबंधिवापरमंपदमित्यर्थकउक्तनिगमोनिरुपचारेणाख्यातिवक्तीत्यर्थः ॥ ११ ॥ तथाशिवपदप्रवृत्ति

मितंपादेनैवत्रिभुवनमिहैकेनमहसाविशुद्धंयत्सत्त्वंस्थितिजनिलयेष्वप्यनुगतं॥दशाकारातीतंस्वमहिम निनिर्वेदरमणंततस्तंतद्विष्णोःपरमपदमाख्यातिनिगमः ॥ ११ ॥ नभूतेष्वासंगःक्वचननगवाचाविहरणं नभूत्यासंसर्गोनपरिचितिताभोगिभिरपि ॥ तदप्याम्नायांतस्त्रिपुरदहनात्केवलदशातुरीयंनिर्द्वंद्वंशिवम तितरांवर्णयतितं ॥ १२ ॥

सपितस्मिन्दर्शयति॥ नेतिप्रसिद्धशिवस्यभूतप्रेतादिष्वासमंतात्संगोऽस्यतुकचनकस्मिंश्चिद्देशेकालेवाभूतेषुप्राणिष्वाकाशादिषुवासंगआसक्तिर्नास्ति प्रसिद्धशिवस्यगवावृषेणविहरणमस्यतुक्वापिगवाइंद्रियेणविहरणंनास्ति तस्यविभूत्यासंसर्गःसंबंधःप्रसिद्धोऽस्यतुभूत्याऐश्वर्येणसंसर्गोनास्ति तस्य भोगिभिःसर्पैःपरिचितिताप्रसिद्धाऽस्यतुविषयसंभोगवद्भिःपरिचयोनास्ति यद्यप्येवंवैलक्षण्यंतथापिशिवंशांतमद्वैतंचतुर्थंमन्यंतइतिवेदांतःकेवलस्य विशुद्धस्यब्रह्मणोदर्शनेनपरमार्थदृष्ट्यावात्रयाणांस्थूलसूक्ष्मकारणाख्यानांपुराणांदहनान्निर्द्वंद्वंसुखदुःखादिद्वंद्वशून्यंचतुर्थसंज्ञंशिवंसम्यक्तंशंकरंव र्णयतीत्यर्थः ॥ १२ ॥

यःप्रसिद्धःशिवोधनुषादिसहकृतःत्रिपुरंविजितवान् तंयदिनिगमसमूहःप्रतिपादयतितर्हिसहायंविनैवपुर्यष्टकविजयकर्तारंश्रीशंकरंकथंनब्रूयादित्या
ह नेतिप्रसिद्धशिवस्यतुसौवर्णःसुवर्णगिरिमयोधर्मोधनुःधर्मोस्त्रीपुण्यआचारेनाधनुर्यमसोमयोरितिमेदिनी अस्यतुब्राह्मणादिशोभनवर्णसंबंधिधर्मो
नास्ति तस्यतुपुरुषोविष्णुःसएवफलंफलकंयस्येषोर्बाणस्यतत्प्रवणतातदासक्तताअस्यतुपुरुषाणांफलेषुऐहिकामुष्मिकेषुप्रवणतानास्ति तस्यत्वहोरा
त्रेस्फुरंतावरौचंद्रसूर्यौताभ्यांचक्ररूपेणस्थिताभ्यांयुक्तःपृथिवीमयोरथोऽस्यत्वहोरात्रंस्फुरंतोहंकारादिलक्षणाअरयस्तैर्युतःपार्थिवोदेहलक्षणोरथो
नचैवास्तितथाचैवंप्रकारेणसहायवर्जितेनयेनविस्तृतंयत्पुर्यष्टकंतस्यप्राणपंचककर्मेंद्रियपंचकज्ञानेंद्रियपंचकांतःकरणचतुष्टयाविद्याकामकर्मवास

नधर्मःसौवर्णोनपुरुषफलेषुप्रवणतानचैवाहोरात्रस्फुरदरियुतःपार्थिवरथः॥ असाहाय्येनैवंसतिवि
ततपुर्यष्टकजयेकथंतंनब्रुयान्निगमनिकुरंबःपरशिवं॥१३॥ दुःखासारदुरंतदुष्कृतघनांदुःसंस्तृतिप्रा
वृषंदुर्वारामिहदारुणांपरिहरन्दूरादुदाराशयः ॥ उच्चंडप्रतिपक्षपंडितयशोनालीकनालांकुरग्रासो
हंसकुलावतंसपदभाक्सन्मानसक्रीडति ॥ ११४ ॥

नालक्षणस्यजयेसतितंश्रीशंकराख्यंपरशिवंवेदसमुदायःकथंनप्रतिपादयेदित्यर्थः॥१३॥अथतस्यपरमहंसत्वंबहुधावर्णयति॥ दुःखान्येवासारोवेगव
ष्टिर्यस्यांदुरंतानिदुष्कृतानिपापान्येवमेघायस्यांदुःखासाराचासौदुरंतदुष्कृतघनाचतामिहलोकेदुर्वारांदारुणांदुःसंसृतिलक्षणांप्रावृषंवर्षार्तुंदूरादे
वपरिहरन्हंसकुलशिरोभूषणपदभाक्सतांहृदिमानससरोवरस्थानीयेक्रीडतीतिसंबंधः शुद्धेस्वहृदीतिवा तंविशिनष्टि उदाराशयःपुनश्चउच्चंडायेप्रति
पक्षपंडितास्तेषांयशएवनालीकस्याब्जखंडस्यनालानांदंडानामंकुरःग्रासोयस्यसः ॥नालीकःशरशल्याढ्येष्वब्जखंडेनपुंसकं ॥ नालोनालंपद्मदंडेइ
तिमेदिनी शार्दूलवि० ॥ ११४ ॥

क्षीरनीरयोर्ब्रह्मजगतोर्विवेचकत्वादप्ययंपरमहंसइत्याह ॥ क्षीरंदुग्धंपरमानंदघनंब्रह्मजगत्तुनर्नीरमानंदवर्जितंदुःखात्मकंतदुभयंयोगंपरस्परतादा
त्म्यंप्राप्तं ॥ पुनश्चेतरंभेत्तुंविलक्षणीकर्त्तुंदुर्घटंयेनसम्यक्विभक्तीकृतं सोऽयंद्विजातीनांद्विजानामग्रणीःपरमहंसःश्रीशंकरोऽशेषायेविशेषेणदोषाउ
त्कृष्टदोषारागद्वेषादयस्तेषांलहरीमासेदुषीमासमंतात्सेवितवतींशेमुषींशीलवतांबुद्धिंपुनाति पक्षेद्विजातयःपक्षिणः ॥ ११५ ॥ श्रीशंकरस्यपरमहं
सत्वंप्रकारांतरेणप्रतिपादयति नीरक्षीरनयेनजलदुग्धेयथासंमिश्रितेतद्वीत्यातथ्यंब्रह्मवितथंमिथ्याभूतमज्ञानादिनेसंम्यक्पिंडितेतादात्म्यंप्राप्तेसमस्तैःपं

क्षीरंब्रह्मजगच्चनीरमुभयंतद्योगमभ्यागतंदुर्भेदंत्वितरेतरंचिरतरंसम्यक्विभक्तीकृतं॥येनाशेषविशे
षदोषलहरीमासेदुषींशेमुषींसोयंशीलवतांपुनातिपरमोहंसोद्विजात्यग्रणीः ॥ १५ ॥ नीरक्षीरनये
नतथ्यवितथेसंपिंडितेपंडितैर्दुर्बोधेसकलैर्विवेचयतियःश्रीशंकराख्योमुनिः ॥ हंसोयंपरमोस्तुयेपुन
रिहाशक्तास्समस्तास्थिताजृंभान्निंबफलाशनैकरसिकान्काकानमून्मन्महे ॥ १६ ॥

डितैरितरपक्षिस्थानीयैरिदंतथ्यमिदंवितथमितिबोद्धुंबोधयितुंचदुर्घटेयःश्रीशंकराख्योमुनिर्विवेचयतिविविच्यस्थापयति सोयंविवेचकत्वात्परमोहं
सोस्तु येपुनरिहविवेचनेऽशक्ताःसर्वेस्थितास्तान्जृंभात्श्लेष्मजनितरोगविशेषस्थानीयरागादेर्हेतोर्निंबफलस्थानीयविषयसंभोगरसिकास्तान्का
कान्मन्महेजानीमः ॥ १६ ॥

प्रकारांतरेणापिहंसत्वमाह ॥ दृष्टिमिति ॥ हंसःसूर्योबाह्येनतमसामंदीकृतांदृष्टिंप्रगुणीकरोतिप्रकृष्टांतमोनिवारणेनापावृतांकरोति अयंतुअबाह्येनांतरे णात्मनोबाह्येनवाऽज्ञानलक्षणेनतमसामंदीकृतामात्मदृष्टिंप्रगुणीकरोतिप्रकृष्टगुणयुक्तांयथाभूतात्मदर्शनयोग्यांकरोति सतुकमलप्रियतांयाति अयंतु अलीकभूतविषयादिप्रियतांनप्रयाति सउपकारायजगतोमित्रत्वमव्याहतंभजते तथाऽयमपिपरोपकारायसर्वस्याव्याहतंमित्रत्वंभजते ससुहृदश्चक्र स्यचक्रवाकस्यघनीभूतांरात्रिप्रयुक्तांप्रियाविरहप्रजनितांपीडांविलुंपतिनाशयति तथायमपिसुहृदांसमूहस्यघनीभूतांसंसृतिलक्षणामार्तिविलुंपतिस ज्ञातुमिष्टंघटपटादिरूपमर्थंमुहुरभिव्यनक्तिप्रकाशयति तथासोऽयमपिमहतांविशुद्धचेतसांमुमुक्षूणांजिज्ञास्यंपरमार्थभूतंब्रह्मैक्यलक्षणमर्थंमुहुरभि

दृष्टिंयंप्रगुणीकरोतितमसावाह्येनमंदीकृतांनालीकप्रियतांप्रयातिभजतेमित्रत्वमव्याहतं ॥ विश्वस्योपकृतेर्वि लुंपतिसुहृच्चक्रस्यचार्तिघनांहंसःसोयमभिव्यनक्तिमहतांजिज्ञास्यमर्थंमुहुः ॥ १७ ॥ हंसभावमधिगत्यसुधीं द्रैतंसमर्चतिचसंसृतिमुक्त्यै ॥ संचचालकथयन्निवमेघश्चंचलाचपलतांविषयेषु ॥ १८ ॥ एषनःस्पृशतिनिष्ठुर पादैस्तत्तुतिष्ठतुवितीर्णमवन्यै ॥ अस्मदीयमपिपुष्पमनैषीदित्यरोधिनलिनीपतिरब्दैः ॥ १९ ॥ वारिवाहनिवहेक्ष णलक्ष्यश्रीररोचतकिलाचिररोचिः ॥ अंतरंगगतबोधकलेवव्यावृतस्यविदुषोविषयेषु ॥ २० ॥

व्यनक्ति ॥ १७ ॥ सुधींद्रेश्रीशंकरेहंसभावंयतित्वमधिगत्यसंसृतिमुक्त्यर्थंतंहंसंपरमात्मानंसमर्चतिसतिविषयेषुविद्युद्वच्चपलतांकथयन्निवमेघःसंच चाल स्पा॰ ॥ १८ ॥ मेघकर्तृकादित्यरोधनस्यहेतुमुत्प्रेक्षते ॥ एषसूर्योनोऽस्मान्मेघान्निष्ठुरपादैःपरुषकिरणैःस्पृशतितत्स्पर्शनंतुतिष्ठतुपरंभूम्यैविती र्णंदत्तमस्मदीयपुष्पंमेघपुष्पमभांब्वप्यनैषीदपनीतवानिति विचार्यकमलिनीपतिरब्दैररोधि कमलिनीपतिरित्यनेनास्मद्भार्यादुःखदातृरविरोधनेनत द्भार्यायाःकमलिन्याःदुःखंप्रदेयमितिध्वनितं स्पा॰ ॥ १९ ॥ किंचमेघनिचयेक्षणमात्रंलक्ष्याश्रीर्यस्याःसाऽचिररोचिःक्षणप्रभाविद्युदरोचत यथावि षयेषुव्यावृतस्यविदुषोंतःकरणगताज्ञानकलाशोभतेतद्वत् ॥ ॥ २० ॥ ॥१६॥

मेघाविष्णुपदसंश्रयात्सुहृद्भ्यःकिंब्रह्मतामुपदिशंति नुर्वितर्के यद्यस्मादेषामब्दानांस्वनंनादंश्रुत्वानिखिलाःसर्वेनिर्भरमोदान्बिभ्रतिस्मकिलेतिप्रसिद्धं ॥ ॥ २१ ॥ ज्ञानगर्वेणभरितातिशयिताअमीयतयोदेवराजमपिमांनयजंतीत्यमर्षवशगेनपयोदोजलदएवस्यंदनोरथोयस्यतेनदेवराजेनेदंधनुराविष्कृ तं॥ २२ ॥कुटजोगिरिमल्लिका कुटजःशक्रोवत्सकोगिरिमल्लिकेत्यमरः॥कंदलंनवांकुरःकंदलंतुकपालेस्यादुपरागेनवांकुरेइतिविश्वप्रकाशः बाणानी लझिंटीनीलीझिंटीद्वयोर्बाणेत्यमरः तथाचकुटजानांनवांकुरैर्बाणानांविशालरेणुभिश्चकलिताव्याप्तावनवात्यावनसंबंधिवायुसमूहाः सत्वरजस्तमो

किन्नुविष्णुपदसंश्रयतोऽब्दाब्रह्मतामुपदिशंतिसुहृद्भ्यः ॥ यन्निशम्यनिखिलाःस्वनमेषांबिभ्रतिस्मकिल निर्भरमोदान् ॥ २१ ॥देवराजमपिमांनयजंतिज्ञानगर्वभरितायतयोमी ॥ इत्यमर्षवशगेनपयोदस्यंदनेन धनुराविरकारि ॥ २२ ॥ आववुःकुटजकंदलबाणास्फीतरेणुकलितावनवासाः ॥ सत्वमध्यमतमोगुणमिश्रा मायिकाइवजगत्सुविलासाः ॥ २३ ॥ बभ्रमुस्तिमिरसच्छविगात्राश्चित्रकार्मुकभृतःखरघोषाः ॥ ध्यानयज्ञ मथनाययतीनांविद्युदुज्ज्वलदृशोघनदैत्याः ॥ २४ ॥उत्ससर्जुरसकृज्जलधारांवारिदागगनधामपिधाय ॥ शं करोहृदयमात्मनिकृत्वासंजहारसकलेंद्रियवृत्तीः ॥ २५ ॥

गुणैर्मिश्रिताजगत्सुमायिकाविलासाःपरिणामाइवाववुःप्रचलिताः ॥ २३ ॥ तिमिरेणतमसासमानाछविःकांतिर्यस्यतथाभूतंगात्रंशरीरंयेषांतेचित्रानिंद्र चापलक्षणान्कार्मुकान्धनूंषिबिभ्रतीति तथाखरोनिष्ठुरोगर्जनलक्षणोघोषोयेषांतेविद्युल्लक्षणान्युज्ज्वलानिदृशोनेत्राणियेषांतेमेघलक्षणादैत्यायतीन ध्यानलक्षणस्ययज्ञस्यमथनायबभ्रमुः ॥ २४ ॥ एवंभूतावारिदाआकाशधामावृत्यजलधारांमुहुरुत्ससर्जुःसम्यक्तत्यजुस्तस्मिन्कालेश्रीशंकरःकिंकृत वानित्यपेक्षायामाह ॥ श्रीशंकरोंऽतःकरणमात्मनिकृत्वासमस्तेंद्रियवृत्तीःसम्यगुपसंहृतवान् ॥ २५ ॥

एवंनिरुद्धांतःकरणादेस्तस्यबुद्धिर्लयमवापेत्याह ॥ नयैर्व्यासमुत्रैः सहितंयथास्यात्तथोपनिषदांशनैःसांत्वालापैरव्यर्थमधुराभाषणैरुपनीतासमीपं प्रापिताचिरकालमारभ्यात्तंस्वीकृतंसहजमनादिसिद्धंदृढतरमभिमानंत्यक्त्वातत्क्षणमेवतंश्रुत्यादिप्रसिद्धंपरप्रेमास्पदंपरहंसंपरमात्मानंप्राप्यपुनरसौ तस्यबुद्धिःसंस्प्रष्टुमधीराकचिदपितत्क्षणमेवलयमगात् यथाकाचिन्मानिनीसमीपस्थानांसखीनांयुक्तिसहितंयथाभवेत्तथासांत्वालापैरनुनयवाक्यैःकांतसमीपंनीताचिरायात्तंस्वाभाविकंदृढतरमभिमानंविहायसपदिसमुत्कृष्टंतंप्रेयांसंकांतंप्राप्यपुनरसौसंस्प्रष्टुमधीराकस्मिंश्चिदंगेसपदिलयमामोतितथेत्यर्थः ॥ अत्रप्रस्तुतवृत्तांतेवर्ण्यमानेविशेषणसामान्यबलादप्रस्तुतवृत्तांतस्यापिपरिस्फुरणात्समासोक्तिरलंकारः समासोक्तिःपरिस्फूर्तिःप्रस्तुतेप्र

शनैःसांत्वालापैःसनयमुपनीतोपनिषदांचिरायात्तंत्यक्त्वासहजमभिमानंदृढतरं ॥ तमेत्यप्रेयांसंसपदिपरहंसंपुनरसावधीरासंस्प्रष्टुंक्वनुसपदितद्धीर्लयमगात्॥ २६ ॥ नसूर्योनैवेंदुःस्फुरतिनचतारातिरियंकुतोविद्युल्लेखाकियदिहकृशानोर्विलसितं॥ नविद्योरोदस्यौनचसमयमस्मिन्नजलदेचिदाकाशेसांद्रस्वसुखरसवर्ष्मण्यविरतं॥ २७॥ किमादेयंहेयंकिमितिसहजानंदजलधावतिस्वच्छेतुच्छीकृतसकलमायेपरशिवे ॥ तदेतस्मिन्नेवस्वमहिमनिविस्मापनपदेस्वतःसत्येनित्येरहसिपरमेसोकृतकृती॥ २८ ॥

स्तुतस्यचेदित्युक्तेः शि० ॥२६ ॥ यत्रसूर्यादीनामपिस्फुरणंनसंभवतितत्रबुद्धिस्फुरणस्यकाप्रत्याशेत्याशयेनाह ॥नेति कृशानुरग्निःरोदस्यौद्यावाभूम्यौअविरतंसततंघनीभूतस्वसुखरसविग्रहेचिदाकाशेसूर्यादयोनस्फुरंतीत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिर्नयत्रसूर्योभातिनचंद्रतारकंनेमाविद्युतोभांतिकुतोयमग्निरित्याद्याः ॥ २७ ॥ किंचसहजानंदसमुद्रेऽतिस्वच्छेऽतएवतुच्छीकृतासकलासकार्यामायायस्मिन्पुनश्चस्वमहिमनिविस्मापनपदेस्वतःसत्येनतुकार्यापेक्षयामृदादिवत्सत्येपरमेरहस्यत्यंतगुह्येतदेतस्मिन्नेवप्रत्यगभिन्नेपरशिवेसःकृतीश्रीशंकरःकिमादेयंहेयंचकिमितिनित्यमकैतवमनुसंधानंसदैवकृतवान् ॥ २८ ॥ ॥१७॥

पुनःवर्षर्तुंवर्णयति ॥ विष्णुपदभागपिविद्युदुज्ज्वलकांत्यानुसृतश्चमेघःप्रावृडागमनतोमलिनत्वंप्रापातोध्यवन्यपिभूमावपिविरागंकोनभजेदपितुसर्वोपिवैराग्यमाप्नुयादेव स्वा० ॥ २९ ॥ सलिलानांजलानामाशयेकलुषितेसतिमानससरोवरंप्रत्युत्कमुत्कंठितंहृदयंयेषांतथाभूताःकलहंसाअभवन् आश्रयेऽन्यथाभवतिसतिकोजीवनलिप्सुर्मानसचिंतांनभजति किंतुसर्वोपिभजत्येव ॥ ३० ॥ अनल्पाजलदायस्मिन्तथाभूतेव्योममार्गेपरिभममिच्छन्शुभ्रांशुश्चंद्रःकलावान्षोडशकलापूर्णोयतोमलिनाकाशवासीतस्मात्प्रकाशनंनप्राप्तवान् शुभ्रकांतिःसकलकलासंपन्नोपिमलिनवसनश्चेत्कःप्रकाशतेनकोपीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ अनल्पापिपिपासाजलपानेच्छायस्याःसाचातकानांपंक्तिश्चिरंजलस्यतृप्तिमवापघनंदृढमाश्रयंकरोतीतितथाऽ

प्रापविष्णुपदभागपिमेघःप्रावृडागमनतोमलिनत्वं ॥ विद्युदुज्ज्वलरुचानुसृतश्चकोध्यवन्यपिभजेन्नविरागं ॥ ॥ २९॥ आशयेकलुषितेसलिलानांमानसोत्कहृदयाःकलहंसाः॥ कोन्यथाभवतिजीवनलिप्सुर्नाश्रयेभजतिमानसचिंतां॥ ३० ॥ अत्रवर्त्मनिपरिभ्रममिच्छन्शुभ्रदीधितिरदभ्रपयोदे ॥ नप्रकाशनमवापकलावान्कश्चकास्तिमलिनांबरवासी ॥ ३१ ॥ चातकावलिरनल्पपिपासाप्रापतृप्तिमुदकस्यचिराय॥ प्राप्नुयादमृतमप्यभिवांछन्कालतोवतघनाश्रयकारी॥ ३२ ॥ इत्युदीर्णजलवाहविनीलेस्फीतवातपरिधूततमाले ॥ प्राणभृत्प्रचरणप्रतिकूलेनीडनीलघनशालिनिकाले॥ ३३ ॥ अग्रहारशतसंभृतशोभेसुग्रहाक्षतुरगःसमहात्मा॥ अध्युवासतटमिंदुभवायाःसुध्युपास्यचरणंगुरुमर्चन्॥ ३४॥

मृतमप्यभिवांछन्कालात्प्राप्नुयात्वतप्रसिद्धं ॥ ३२ ॥ इत्येवंप्रकारेणोक्तैःपयोदैर्विशेषेणनीलेस्फीतेनविशालेनवायुनापरिकंपिता तमालावृक्षविशेषायस्मिन्प्राणिनांविचरणेप्रतिकूलेनिबिडनीलघनैर्युक्तेवर्षाकाले ॥ ३३ ॥ अग्रहाराणांब्राह्मणग्रामाणांशतेनसंभृताशोभायस्मिन्तथाभूतेवर्षाकालेसुधीभिरुपास्यौचरणौयस्यतथाभूतंगुरुंसम्यक्पूजयन्सुखेनग्रहोविषयलक्षणमार्गेभ्यःस्तंभनंयेषांतथाभूताअक्षलक्षणाअश्वायस्यसनिगृहीतसर्वकरणोमहात्माक्षुद्रस्वभावइंदुभवसंज्ञिकायानद्यास्तटमध्युवासनिवासंकृतवानितिद्वयोरर्थः ॥ ३४ ॥

त्रस्तमर्त्यगणमस्तमिताशंचयथास्यात्तथाऽहिशत्रुर्दत्रारिरिंद्रःसमुदंचलतीसमुल्लसंतीविद्युद्यस्मिंस्तत्पंचरात्रमजस्रंहस्तिशुंडावत्पृथुलाविशालाजल धारामुंचतिस्म ३५॥अथानंतरंतीरभूरुहाणांततीरपहारसमूहैःसहतत्सहितास्तीरस्थवृक्षपंक्तीराकर्षंस्तटिन्यानद्याअनल्पःपूरोजलप्रवाहःप्रलयसमुद्रप्र वाहवदधिकंनादमाययौप्राप ॥३६॥सएषश्रीशंकरोघोषसहितजलझरेभ्योभीरूणांनराणांकलुषंघोषंश्रुत्वाउपदेष्टारंश्रीगोविंदनाथंध्रुवंनिश्चलंसमाधे र्विधानंयस्यध्रुवस्यसमाधेरिवेतिवा तथाभूतंवीक्ष्यचक्षणमात्रंकथनेच्छारहितस्तूष्णीमभूत् ॥ ३७ ॥ पश्चात्सश्रीशंकरस्त्वरमाणःकरकंकुंभमभिमंत्र्य

त्रस्तमर्त्यगणमस्तमिताशंहस्तिहस्तपृथुलोदकधाराः॥ मुंचतिस्मसमुदंचलद्विद्युत्पंचरात्रमहिशत्रुरजस्रं॥ ॥ ३५ ॥ तीरभूरुहततीरपकर्षन्नप्रहारनिकरैःसहपूरः ॥ आययावधिकघोषमनल्पःकल्पवार्धिलहरीवत टिन्याः ॥ ३६ ॥ घोषवारिझरभीरुनराणांघोपमेषकलुषंसनिशम्य ॥ देशिकंध्रुवसमाधिविधानंवीक्ष्य चक्षणमभूदविवक्षुः॥३७ ॥ सोऽभिमंत्र्यकरकंत्वरमाणस्तत्प्रवाहपुरतःप्रणिधाय॥ कृत्स्नमत्रसमवेशय दंभःकुंभसंभवइवस्वकरेब्धिं॥ ३८॥ तंनिशम्यनिखिलैरपिलोकैरुत्थितोस्यगुरुरुक्तमुदंतं ॥ योगसिद्धि मचिरादयमापेत्यभ्यपद्यततरांपरितोषं॥ ३९॥

सचासौप्रवाहश्चतस्याःप्रवाहइतिवा तस्याग्रेप्रस्थाप्यात्रकरकेसर्वंजलंप्रवेशयत् अगस्त्योयथासमुद्रंस्वहस्तआवेशयत्तथेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ तमुदंतंवृ त्तांतंनिखिलैरपिलोकैरुक्तंसमाधितोव्युत्थितोऽस्यश्रीशंकरस्यगुरुःश्रुत्वाऽचिराच्छीघ्रमेवायंयोगसिद्धिमवापेतिपरितोषमभ्यपद्यततरामतिशयेनप रितोषंप्राप्तवानित्यर्थः ॥ ३९ ॥ ॥१८॥

कियद्भिर्दिवसैर्गतघनेगगनेसतिशिष्याग्र्यममुंश्रीशंकरंसःगुरुराह ॥ यदुवाचतदाह ॥ हेसौम्यप्रियदर्शनशरत्कालेनविमलंगगनंपश्य तत्रदृष्टांतः यथा ब्रह्मविषयाविशदमनवच्छिन्नंब्रह्मात्मैक्यलक्षणंतत्त्वंतद्वत्॥४० ॥जलदाःसुजलस्यधारयाओषधीःकृतार्थीकृत्य यतिवराश्चसदुपदेशवाचापुनरनुच रांश्चकृतार्थीकृत्यसंप्रतियथेच्छंगच्छंति॥ ४१ ॥ असौशीतदीधितिश्चंद्रोजलमुग्भिर्मेघैस्त्यक्तआकाशमार्गोयस्यसअतिस्फुटकांतिर्भाति मायिकस्या वरणस्यनिर्गमेनशुभ्रःशुद्धस्तत्वविदांबोधोयथाप्रकाशतेतद्वत् ॥ ४२ ॥ वारिवाहानांमेघानांनिवहेसमूहेप्रतियातेसति शुचिभानिशुद्धप्रभाणिशुभानि

छात्रमुख्यममुमाहकियद्भिर्वासरैर्गतघनेगगनेसः ॥ पश्यसौम्यशरदाविमलंखंविद्ययेवविशदंपरतत्त्वं ॥ ॥४०॥ वारिदायतिवराश्चसुपाथोधारयासदुपदेशगिराच॥ ओषधीरनुचरांश्चकृतार्थीकृत्यसंप्रतिहियांतिय थेच्छं॥४१॥ शीतदीधितिरसौजलमुग्भिर्मुक्तपद्धतिरितिस्फुटकांतिः॥भातितत्त्वविदुषामिवबोधोमायिकाव रणनिर्गमशुभ्रः॥ ४२ ॥ वारिवाहनिवहेप्रतियातेभांतिभानिशुचिभानिशुभानि॥ मत्सरादिविगमेसतिमै त्रीपूर्वकाइवगुणाःपरिशुद्धाः ॥ ४३॥ मत्स्यकच्छपमयीधृतचक्रागर्भवर्तिभुवनानलिनाढ्या॥ श्रीयुताधुत टिनीपरहंसैःसेव्यतेमधुरिपोरिवमूर्त्तिः॥ ४४ ॥

भानिनक्षत्राणिभांति यथारागद्वेषादिविगमेसतिमैत्रीपूर्वकागुणाःकरुणामुदितादयःपरिशुद्धाःप्रकाशंतेतद्वत् ॥ ४३ ॥ मत्स्यकच्छपमयीपुनश्चधृतं चक्रंसुदर्शनाख्यंययागर्भवर्तीनिचतुर्दशभुवनानियस्याः नलिनैःकमलैराढ्य लक्ष्म्यासंयुता मधुरिपोर्विष्णोर्मूर्तिर्यथापरहंसैःपरमहंसपरिव्राज कैर्यतिभिःसेव्यतेतद्वत् अथमत्स्यादिप्रचुरा धृतानिचक्राणिपुटभेदायया गर्भवर्तीनिभुवनानिजलानियस्याः कमलैराढ्याशोभायुक्ता तटिनीइयंन दी परहंसैरुत्कृष्टैर्हंसाख्यपक्षिभिः परमहंसैरितिवा ॥ ४४॥

एतेजलदाः सुचिरसंभृतंजीवनंजलंद्विजानांब्राह्मणादीनांपक्षिणांचगणायवितीर्यदत्वा त्यक्ताविद्युल्लक्षणाअबलांगनायैः परिशुद्धाआसमंताच्छुभ्रा
मेघवीथिलक्षणेभ्योगृहेभ्यःप्रव्रजंतिप्रयांति पक्षेनीरदानिर्गतदंताजरांप्राप्ताएतेचिरसंभृतंचिरपर्यंतंसंचितंजीवनंधनधान्यादिब्राह्मणगणायप्रदत्वात्य
क्ताविद्युदिवातिचंचलाअबलायैःयतःपरिशुद्धांतःकरणाः घनीभूतावीथयोयेषुतेभ्योगृहेभ्यःप्रव्रजंति संन्यस्यगच्छंतीत्यर्थः ॥ ४५ ॥ भस्मलिप्त
गात्रःकमंडलुशोभीकषायवस्त्रसंवृतोयथायतिस्तद्वदयमनेहाःशरत्कालः चंद्रज्योत्स्नालक्षणेनभस्मनास्वर्चितंलिप्तंगात्रंशरीरंयस्य चंद्रमंडललक्ष
णेनकमंडलुनाशोभाऽस्यास्तीतितथा वंधूकपुष्पसमूहलक्षणयाशाट्यासंवृतइत्यर्थः॥ ४६ ॥ वारिसारसंसरःसंबंधिजलंतावकंत्वदीयंमनइवप्रतिभाति

नीरदाःसुचिरसंभृतमेतेजीवनंद्विजगणायवितीर्य ॥ त्यक्तविद्युदबलाःपरिशुद्धाःप्रव्रजंतिघनवीथिगृहेभ्यः ॥
॥ ४५ ॥ चंद्रिकाभसितचर्चितगात्रश्चंद्रमंडलकमंडलुशोभी ॥ बंधुजीवकुसुमोत्करशाटीसंवृतोयतिरिवायमने
हाः ॥ ४६ ॥ हंससंगतिलसद्विरजस्कंक्षोभवर्जितमपन्हुतपंकं ॥ वारिसारसमतीवगभीरंतावकंमनइवप्रतिभाति
॥ ४७ ॥ शारदांबुधरजालपरीतंभ्राजतेगगनमुज्वलभानु ॥ लिप्तचंदनरजःसमुदंचत्कौस्तुभंमुररिपोरिवव
क्षः ॥ ४८ ॥ पंकजानिसम्यगूढहरीणिप्रोद्गतानिविकचानिकनंति ॥ सौम्ययोगकलयेवविफुल्लान्युन्मुखानिहृ
दयानिमुनीनां ॥ ४९ ॥

हंसाख्यपक्षिसंगेनविलसच्चतद्विगतपांसुकंचपक्षेपरमहंसानांसंगेनविलसच्चतत् विगतरजोगुणंच निरस्तकर्दमं पक्षेनिरस्तपापमलंशुद्धमितियावदन्य
त्समानं ॥ ॥४७ ॥ शरत्कालीनानांजलधराणांजालैर्व्याप्तं मेघावरणविनिर्मुक्तत्वादुज्वलोभानुर्यस्मिन्तथाभूतंव्योमशोभते तत्रदृष्टांतःलिप्तानि
चंदनरजांसियस्मिन् समुदंचन्संस्फुरन्कौस्तुभाख्योमणिर्यस्मिन् तथाविधंमुररिपोःश्रीविष्णोर्वक्षइवेत्यर्थः ॥ ४८ ॥ योगकलयाऊर्ध्वमुखानिप्र
फुल्लानिसम्यगूढआरूढोहरिर्विष्णुर्येषुतानिप्रकर्षेणोद्गतानिऊर्ध्वतांप्राप्तानिमुनीनांहृदयानिकमलानियथाकनंतिप्रकाशंते तथाप्रोद्गतानिप्रकचानिवि
कासंप्राप्तानिसम्यगूढाहरयःसूर्यांशवोयेषुतानिपंकजानिकनंतीत्यर्थः॥ ४९ ॥

रेणुलक्षणेनभस्मनाशोभितैःपत्रलक्षणयाशाट्यासंवृतैः कुसुमलिहोभ्रमरास्तल्लक्षणाजपमालायेषां वृंतेप्रसववंधेकुड्मलानिकलिकास्तल्लक्षणकमंड
लुयुक्तैःक्षितिरुहैर्वृक्षैर्यतिसाम्यंधार्यते ॥ ५० ॥ धारणाध्यानसमाधिभिःश्रवणमननिदिध्यासनैश्चवार्षिकाणिदिवसान्यपनीयाद्यंपादपद्मरजसाज
गंतिपुनंतोमहांतःसंचरंति ॥ ५१ ॥ यस्मादेवंतत्तस्माद्भवान् वेदसमूहादुद्भूतांजन्ममरणलक्षणसंसारात्मकस्यदवस्यवनाग्नेःमेघमालांतत्वपद्धतिम
विविक्तांविवेक्तुंइयंतत्वपद्धतिरियंनेतिविवेचनंकर्तुंशीघ्रंशिवपुरींकाशींगच्छतु ॥ ५२ अथशारीरकसूत्रभाष्यकरणायप्रेरयिष्यन्वृत्तांतमावेदयति

रेणुभस्मकलितैर्दलशाटीसंवृतैःकुसुमलिट्जपमालैः ॥ वृंतकुड्मलकमंडलुयुक्तैर्धार्यतेक्षितिरुहैर्यतितौल्यं
॥ ५० ॥ धारणादिभिरपिश्रवणाद्यैर्वार्षिकाणिदिवसान्यपनीय॥पादपद्मरजसाद्यपुनंतःसंचरंतिहिजगंतिम
हांतः ॥ ५१ ॥ तद्भवान्व्रजतुवेदकदंबादुद्भवांभवदवांबुदमालां ॥ तत्वपद्धतिमभिन्नविवेक्तुंसत्वरंहरपुरीम
विविक्तां ॥ ५२ ॥ अत्रकृष्णमुनिनाकथितंमेपुत्रतच्छृणुपुरातुहिनाद्रौ ॥ वृत्रशत्रुमुखदैवतजुष्टंसत्रमत्रिमु
निकर्तृकमास ॥ ॥ ५३ ॥ संसदिश्रुतिशिरोर्थमुदारंशंसतिस्मसपराशरसूनुः ॥ इत्यपृच्छमहमत्रभवंतंसत्य
वाचमभियुक्ततमंतं ॥ ५४ ॥ आर्यवेदनिकरःप्रविभक्तोभारतंकृतमकारिपुराणं ॥ योगशास्त्रमपिसम्यगभा
षिब्रह्मसूत्रमपिसूत्रितमासीत् ॥ ५५ ॥

अत्रास्मिन्पद्धतिविवेचनेकृष्णमुनिनावेदव्यासेनयन्मेकथितंहेपुत्रतच्छृणु ॥ पूर्वंहिमाद्रौवृत्रशत्रुमुखैरिंद्रप्रभृतिभिर्दैवतैर्जुष्टमत्रिमुनिकर्तृकंसत्रमास
बभूव ॥ ५३ ॥ तत्रसभायांसपराशरसूनुः श्रुतिशिरसामर्थमुदारंशंसतिस्म॥ तमभियुक्ततमंसत्यवाचमत्रभवंतंपूज्यंश्रीव्यासमितिवक्ष्यमाणमहमपृच्छंपृ
ष्टवान् ॥ ५४ ॥ यत्पृष्टंतदाह ॥ हेआर्यवेदनिकरोवेदनिचयःप्रकर्षेणविभक्तोविलक्षणीकृतस्त्वयेतिशेषएवमग्रेपि ॥ ५५ ॥

अथब्रह्मसूत्रेइहास्मिन्लोकेकेचिद्विप्रतिपन्नाविप्रतिपत्तिंप्राप्ताःस्वमतानुसारेणयथायोग्यमर्थान्कल्पयंति ॥ तस्मात्हेभगवन् अन्यथार्थग्रहणनि
ग्रहेदक्षमस्यब्रह्मसूत्रस्यभाष्यंत्वयाकरणीयं ॥ ५६ ॥ ममवचनंसचपराशरसूनुःश्रुत्वासभायांहेविद्वद्ग्रचरवाचमुक्तवान् तांदर्शयति दिविषद्भिर्दे
वैरयंत्वदुक्तोऽर्थःशिवस्यसभायामुक्तः ॥ ५७ ॥ तस्मात्हेवत्सत्वंश्रृणु समस्तवित्सर्वज्ञः ॥ ५८ ॥ सुखप्रदंभाष्यंकरिष्यति येनशिष्येणतत्कर्तृ

अत्रकेचिदिहविप्रतिपन्नाःकल्पयंतिह्ययथायथमर्थान् ॥ अन्यथाग्रहणनिग्रहदक्षंभाष्यमस्यभगवन्करणी
यं ॥ ५६ ॥ मद्वचःसचनिशम्यसभायांविद्वदग्रचरवाचमवोचत् ॥ पूर्वमेवदिविषद्भिरुदीर्णःपार्वतीपतिसद
स्ययमर्थः ॥ ५७ ॥ वत्सकश्रृणुसमस्तविदेकोमत्समस्तवभविष्यतिशिष्यः ॥ कुंभएवसरितःसकलंयःसंहरि
ष्यतिमहोल्बणमंभः ॥ ५८ ॥ दुर्मतानिनिरसिष्यतिसोयंशर्मदायिचकरिष्यतिभाष्यं ॥ कीर्तयिष्यतियशस्त
वलोकःकार्त्तिकेंदुकरकौतुकियेन ॥ ५९ ॥ इत्युदीर्यमुनिराट्सवनांतेपत्युरापसुगिरिंगिरिजायाः ॥ तन्मुखा
च्छ्रुतमशेषमिदानींसन्मुनिप्रियमयात्वयिदृष्टं ॥ ६० ॥ सत्वमुत्तमपुमानसिकश्चित्तत्वविस्रवरनान्यसमा
नः ॥ तद्यतस्वनिरवद्यनिबंधैःसद्यएवजगदुद्धरणाय ॥ ६१ ॥

केणभाष्येणचकार्तिकचंद्रकिरणवत्कौतुकमस्यास्तीतितवयशोलोकःकीर्तयिष्यति ॥ ५९ ॥ इत्येवंप्रकारेणसमुनिराट्वेदव्यासोवनमध्येउत्कापा ॥२०॥
र्वत्याःपत्युःशिवस्यगिरिंकैलासंप्राप तस्यव्यासस्यमुखाच्छ्रुतंसर्वंमयाहेसन्मुनिप्रियत्वयिदृष्टं ॥ ६० ॥ हेतत्वविच्छ्रेष्ठतत्तस्मान्निर्दुष्टग्रंथैर्यतस्व ॥ ६१ ॥

शशिमौलेश्चंद्रशेखरस्यनगरंस्वच्छरूपयादेवनद्यागंगयाकमनीयंसुंदरं तावतागमनमात्रेणैवतस्मिन्नगरआद्याशिवाख्यादेवतातवपरमनुग्रहंकरिष्य
ति ॥ ६२ ॥ एवमेनंश्रीशंकरंदयालुरनुशासनंकृत्वाद्दशाकृपादृष्ट्यापवित्रीकुर्वन्भावात्भक्त्यतिशयेनस्वचरणांबुजसेवामेवसदैवाभिकामयमानंवि
ससर्ज ॥ ६३ ॥ अस्यश्रीगोविंदनाथस्यगुरोःपंकजप्रतिभटंपदद्वंद्वमभिवंद्यतस्यपदयुग्मस्यवियोगमसहिष्णुरपितस्यविलोकनंहृदयाब्जेअयन्प्रामु
वन्कथंचिन्निरगात् ॥ ६४ ॥ सहितापसश्रेष्ठःश्रीशंकरःकाशींप्राप ॥ तांविशिनष्टि ॥ नीपानांकदंबानांवनेनव्याप्तंसमीपंयस्याः आपगायानद्यानि

गच्छवत्सनगरंशशिमौलेःस्वच्छदेवतटिनीकमनीयं ॥ तावतापरमनुग्रहमाद्यादेवतातवकरिष्यतितस्मिन् ॥
॥ ६२ ॥ एवमेनमनुशास्यदयालुःपावयन्निजदृशाविससर्ज ॥ भावतःस्वचरणांबुजसेवामेवशश्वदभिकामय
मानं ॥ ६३ ॥ पंकजप्रतिभटंपदयुग्मंशंकरोऽस्यनिरगादसहिष्णुः ॥ तद्वियोगमभिवंद्यकथंचित्तद्विलोकनमय
न्हृदयाब्जे ॥ ॥ ६४ ॥ प्रापतापसवरःसहिकाशींनीपकाननपरीतसमीपां ॥ आपगानिकटहाटकचंचद्यूपपंक्ति
समुदंचितशोभां ॥ ६५ ॥ संददर्शसभगीरथतप्तामंदतीव्रतपसःफलभूतां ॥ योगिराडुचिततीरनिकुंजांभोगिभू
षणजटातटभूषां ॥ ६६ ॥ विष्णुपादनखराज्जननाद्याशंभुमौलिशशिसंगमनाद्या ॥ याहिमाद्रिशिखरात्पतना
द्यास्फाटिकोपमजलाप्रतिभाति ॥ ६७ ॥ गायतीवकलषट्पदनादैर्नृत्यतीवपवनोच्चलिताब्जैः ॥ मुंचतीवहसितं
सितफेनैःश्लिष्यतीवचपलोर्मिकरैर्या ॥ ६८ ॥

कटानांसुवर्णेनचंचतांयूपानांयज्ञस्तंभानांपंक्तिभिःसमुदंचिताशोभायस्यांसातां ॥ ६५ ॥ एवंकाशीमुपवर्ण्यगंगांवर्णयति ॥ सयोगिराट्भगीरथेनत
प्तस्यामंदतीव्रस्यात्यंततीक्ष्णस्यतपसःफलभूतां उचितास्तीरेनिकुंजायस्याः सर्पभूषणस्यशिवस्यजटानांतटस्यभूषामलंकृतिंगंगांसंददर्श ॥ ६६ ॥
स्फटिकमणिसदृशजलांगंगांत्रिधोत्प्रेक्षति ॥ विष्णोश्चरणनखाज्जननाद्वा संगमनंसमागमः हिमाद्रिर्हिमाचलः ॥ ६७ ॥ अव्यक्ताक्षरैर्मधुरैर्भ्रमरनादै
र्गायतीव वायुनोर्ध्वंचलितैःकमलैर्नृत्यतीव श्वेतैःफेनैर्हासंमुंचतीव चपलोर्मिलक्षणहस्तैरालिंगनंकुर्वतीव ॥ ६८ ॥

दिव्यवधूनांकटाक्षकिरणैःक्वचिदतिश्यामा तासांभूषणदीप्तिभिःक्वचनचित्रिता विचित्रभूषणभानांविचित्रत्वात् तासांस्तनतटीभ्योगलितैःकुंकुमैः क्वचित्पाटलांश्वेतरक्तां एवंभूतांसंददर्शेतिपूर्वेणान्वयः ॥ ६९ ॥ सःश्रीशंकरःसुरनद्यागंगायाजलमवगाह्यशितिकंठस्यशिवस्यजटाभ्योजाह्नवीसलिलवेगेनहृतस्तस्याजाह्नव्याःसंयोगेनपुण्येनपरिपूर्णश्चंद्रइवउत्ततारोत्थितः ॥ ७० ॥ स्वःसिंधोर्जलकणैराहिताशोभायस्याःसाऽस्यशंकरस्यमू

श्यामलाक्वचिदपांगमयूखैश्चित्रिताक्वचनभूषणभाभिः ॥ पाटलाकुचतटीगलितैर्याकुंकुमैःक्वचनदिव्यवधूनां ॥ ६९ ॥ सोवगाह्यसलिलंसुरसिंधोरुत्ततारशितिकंठजटाभ्यः ॥ जाह्नवीसलिलवेगहृतस्तद्योगपुण्यपरिपूर्णइवेंदुः ॥ ७० ॥ स्वर्णदीजलकणाहितशोभामूर्तिरस्यसुतरांविललास ॥ चंद्रपादगलदंबुकणांकापुत्तिकाशशिशिलारचितेव ॥ ७१ ॥ विश्वेशश्चरणयुगंप्रणम्यभक्त्याहृद्यार्घैस्त्रिदशवरैःसमर्चितस्य ॥ सोनैषीत्प्रयतमनाजगत्पवित्रेक्षेत्रेसाविहसमयंकियंतमार्यः ॥ १७२ ॥ इतिश्रीमाधवीयेतत्सुखाश्रमनिवासगः ॥ संक्षेपशंकरजयेसर्गोऽयंपंचमोऽभवत् ॥ मूलसंख्या ॥ २५२ ॥

र्तिःसुतरांशुशुभे तत्रदृष्टांतः चंद्रकिरणैर्गलतांजलकणानामंकाश्चिन्हानियस्याःसाचंद्रकांतशिलारचिताप्रतिमायथातद्वत् ॥ ७१ ॥ विश्वमीष्टइतिविश्वेट्तस्यविश्वनियंतुर्विष्णवादिदेववरैःसंपूजितस्यचरणद्वयंभक्त्याप्रणम्य प्रयतमनाःसोसावार्यःकियंतंकालंजगत्पवित्रेस्मिनक्षेत्रेऽनैषीत्नीतवानित्यर्थः प्रहर्षिणीवृत्तं ॥ १७२ ॥ इतिश्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपालतीर्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिसूरिकृतेशंकरविजयडिंडिमेपंचमःसर्गः ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमःसर्गः ॥